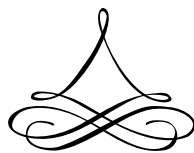


Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα

Α. Δημητρόπουλος – Σ. Βλαχόπουλος

**Δικαίωμα Πραγματικής Προσφυγής και
Αμερόληπτης Δίκης κατά το
Άρθρο II-107 Σχ. Ευρ.Σ.**

Γαβριήλ Μανώλης Α.Μ.: 1340200300271
4^ο Εξάμηνο



ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΠΡΟΛΟΓΟΣ</u>	3
<u>ΤΟ ΑΡΘΡΟ ΙΙ-107 ΣΧ. ΕΥΡ.Σ.</u>	5
<u>ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ</u>	5
<u>Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 1 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΙΙ-107 ΣΧ. ΕΥΡ. Σ.</u>	
• <u>ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧ. ΕΥΡ. Σ.</u>	5
• <u>ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ</u>	8
○ <u>Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ»</u>	8
○ <u>ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΗΣ</u>	9
<u>ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΜΗΜΑ</u>	11
<u>Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 2 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΙΙ-107 ΣΧ. ΕΥΡ. Σ.</u>	
• <u>Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ «ΝΟΜΙΜΟΥ» ΔΙΚΑΣΤΗ</u>	11
• <u>ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΓΙΑ ΔΙΚΑΙΗ ΔΙΚΗ</u>	14
• <u>Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ</u>	16
• <u>ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΝΑ ΔΙΚΑΣΤΕΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΝΤΟΣ ΕΥΛΟΓΗΣ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ</u>	18
• <u>Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ</u>	19
• <u>Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑΣ</u>	24
• <u>ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΤΗΤΑ</u>	25
○ <u>ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΙΚΗΓΟΡΩΝ</u>	25
○ <u>ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΤΗΤΑΣ</u>	27
<u>ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ</u>	29
<u>Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 3 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΙΙ-107 ΣΧ. ΕΥΡ. Σ.</u>	
• <u>ΕΥΕΡΓΕΤΗΜΑ ΠΕΝΙΑΣ</u>	29
• <u>ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ</u>	32
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	34

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στις 25 Μαρτίου 1957, 6 χώρες (Γερμανία, Βέλγιο, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες) υπέγραψαν στη Ρώμη τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας («συνθήκη ΕΟΚ»). Η συνθήκη αυτή συμπληρώθηκε αργότερα από διάφορες άλλες ευρωπαϊκές συνθήκες (συνθήκη του Μάαστριχτ, συνθήκη του Άμστερνταμ κλπ.). Το 2001, στο Λάακεν, στο Βέλγιο, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (15 την εποχή εκείνη) αποφάσισαν τη σύγκληση μιας «Ευρωπαϊκής Συνέλευσης», στην οποία ανατέθηκε η προετοιμασία ενός κειμένου για την τροποποίηση των υφιστάμενων ευρωπαϊκών συνθηκών. Η Ευρωπαϊκή Συνέλευση, υπό την προεδρία του Valéry Giscard d' Estaing, άρχισε τις εργασίες της στις 28 Φεβρουαρίου 2002. Απαρτίζονταν από 105 μέλη. Τα μέλη αυτά εκπροσωπούσαν τις κυβερνήσεις των κρατών μελών των υποψηφίων για προσχώρηση κρατών, τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών αυτών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Επιτροπή. Στις εργασίες έλαβαν επίσης μέρος 13 παρατηρητές, εκπροσωπώντας την Επιτροπή των Περιφερειών, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, τους ευρωπαϊούς κοινωνικούς εταίρους και τον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή.

Όλες οι σύνοδοι της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης ήταν ανοικτές στο κοινό και όλα τα επίσημα έγγραφα δημοσιεύτηκαν, κυρίως στο Διαδίκτυο. Συγκροτήθηκαν πολυάριθμες ομάδες εργασίας και η Ευρωπαϊκή Συνέλευση πραγματοποίησε ευρείες διαβουλεύσεις με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (συνδικάτα, οργανώσεις των εργοδοτών, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ακαδημαϊκούς κύκλους, κλπ.). Ύστερα από 16 μήνες εντατικών εργασιών, η Ευρωπαϊκή Συνέλευση ενέκρινε, κατόπιν συναίνεσης τον Ιούνιο - Ιούλιο 2003, ένα σχέδιο συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης. Το σχέδιο αυτό υποβλήθηκε στη συνέχεια σε Διακυβερνητική Διάσκεψη, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών και των μελλοντικών κρατών μελών. Οι αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων κατέληξαν σε συμφωνία στις 18 Ιουνίου 2004. Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα υπεγράφη από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών στη Ρώμη, στις 29 Οκτωβρίου 2004.

Το Σύνταγμα της Ευρώπης διαιρείται σε τέσσερα μέρη. Το πρώτο μέρος ορίζει τις αξίες, τους στόχους, τις αρμοδιότητες, τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αφορά επίσης τα σύμβολα, την ιθαγένεια, το δημοκρατικό βίο ή τα οικονομικά της Ένωσης. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει το «Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων». Το τρίτο μέρος περιγράφει τις πολιτικές και την εσωτερική και εξωτερική δράση καθώς και τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το τέταρτο, τέλος, μέρος περιέχει γενικές και τελικές διατάξεις, μεταξύ των οποίων τις διαδικασίες έγκρισης και αναθεώρησης του Συντάγματος.

Εμμένοντας στο «Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», από άρθρο του οποίου αντλείται και το θέμα της εν λόγω εργασίας, εκείνο που πρέπει κανείς να επισημάνει είναι η μεγάλη πολιτική σημασία αυτού του κειμένου σε ό,τι αφορά το κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο της Ένωσης. Ο Χάρτης αναγνωρίζοντας ως θεμέλιο της

Ένωσης «...τις αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης», προτάσσοντας «...τις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου» και τοποθετώντας «τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της Ένωσης (...) δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» αποκτά ευθύς εξαρχής ένα μείζονος σημασίας χαρακτήρα, καθιστώντας σαφή την προεξέχουσα σημασία και το εύρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων στους πολίτες της Ένωσης.

Αναλύοντας το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο II-107 ΣχΕυρΣ, εκείνο που καθίσταται πασιφανές είναι η καθοριστική συμβολή της δικαιοσύνης στην αρμονική λειτουργία και ευδαιμονία των διαφόρων κοινωνικών σχημάτων, τόσο των απλούστερων όσο και των συνθετότερων. Αυτή η καθοριστική συμβολή, άλλωστε, αποδεικνύεται και από την υψηλή αξιολογική της διαβάθμιση από το ΣχΕυρΣ. Η αφιέρωση ολόκληρου τίτλου που αφορά τη δικαιοσύνη φανερώνει ότι αυτή αποτελεί επιτακτικό, καθολικό και διαχρονικό αίτημα των ανθρώπων.

Η προκείμενη εργασία διαιρείται σε τρία τμήματα, που το καθένα αντιστοιχεί σε μία παράγραφο του άρθρου II-107 ΣχΕυρΣ. Στο πρώτο τμήμα γίνεται μια μικρή μνεία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών, που κατοχυρώνονται στο ΣχΕυρΣ και επιχειρείται μια ανάλυση του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου. Εν συνεχεία, επιδιώκεται μια εμβάθυνση στις αρχές του νόμιμου δικαστή, της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων και της ανεξαρτησίας και αμεροληψίας της δικαιοσύνης. Παράλληλα, τίθονται το αίτημα για δίκαιη δίκη, η απαίτηση να δικαστεί η υπόθεση εντός εύλογης προθεσμίας και το ζήτημα της δικαστικής πληρεξουσιότητας. Εν κατακλείδι, γίνεται μια απόπειρα ανάλυσης του ευεργετήματος της πενίας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στην παράγραφο 3 του άρθρου II-107 ΣχΕυρΣ.

Συγκεφαλαιώνοντας, εκείνο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η μέθοδος στη βάση της οποίας εκπονήθηκε η συγκεκριμένη εργασία είναι εκείνη του κατ' αναλογία συλλογισμού. Εκκινώντας από τη ρύθμιση των ανωτέρω θεμάτων στην ελληνική έννομη τάξη, επιχειρήθηκε μια διεύρυνσή της στα αντίστοιχα αναφερόμενα θέματα του άρθρου II-107 ΣχΕυρΣ. Το εξαιρετικά πρόσφατο του θέματος, η σχετική απειρία και η έλλειψη εκτεταμένης και εμβριθούς βιβλιογραφίας, που να περιστρέφεται γύρω από την έννοια και τη σημασία του ΣχΕυρΣ, άφησαν ασφαλώς περιθώρια για λάθη και παραλείψεις. Εκείνο που αναδεικνύεται, ωστόσο, ως ζήτημα ουσιαστικής σημασίας είναι η συνεχής διεύρυνση του διαλόγου γύρω από τα θέματα αυτά, η αδιάλειπτη ενημέρωση και πληροφόρηση για την ολόπλευρη φώτιση των διαφόρων πτυχών τους και η ασίγη έρευνα και αναζήτηση. Με άξονα αυτές τις προσπάθειες μπορεί να ευελπιστεί κανείς σε πληρέστερα και πιο ολοκληρωμένα αποτελέσματα στο μέλλον.

ΤΟ ΑΡΘΡΟ ΙΙ-107 ΣΧ. ΕΥΡ.Σ.

ΤΙΤΛΟΣ VI

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Άρθρο ΙΙ-107

Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου

Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικαστεί η υπόθεση του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του.

Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται ευεργέτημα πενίας, εφόσον το ευεργέτημα αυτό είναι αναγκαίο για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 1 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΙΙ-107 ΣΧ.ΕΥΡ.Σ.:

1. Δικαιώματα και ελευθερίες του ΣχΕυρΣ:

Μία πρώτη επισκόπηση της παρ.1 του άρθρ.ΙΙ-107 ΣχΕυρΣ καθιστά σαφή προϋπόθεση του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου την παραβίαση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών, που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης(Μέρος ΙΙ ΣχΕυρΣ - Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης - άρθρ. ΙΙ-61 έως ΙΙ-114).

Επιχειρώντας έναν πρώτο ορισμό της έννοιας του δικαιώματος, διαπιστώνει κανείς ότι η λέξη «δικαίωμα» έχει πολύ γενική σημασία, εκφράζοντας σε αδρές γραμμές κάθε εξουσία ή προνόμιο, καθώς επίσης και κάθε ευχέρεια που αναγνωρίζονται σ' ένα πρόσωπο, το οποίο έχει και τη δυνατότητα να τα διεκδικήσει. Το κύριο, πάντως, χαρακτηριστικό των δικαιωμάτων είναι η διασφάλισή τους από τα Συντάγματα, βασικά, και από άλλα νομοθετήματα, συμπληρωματικά. Ολοκλήρωση της διασφάλισης των δικαιωμάτων του προσώπου αποτελεί και η ύπαρξη ανεξάρτητης δικαιοσύνης.

Τα δικαιώματα που διασφαλίζονται από το ΣχΕυρΣ είναι και ουσιαστικά και οικονομικά (διαδικαστικά) και αναφέρονται στη ζωή, στην ελευθερία και στην προσωπικότητα των ατόμων. Σύμφωνα με το προοίμιο του II Μέρους του ΣχΕυρΣ: *«Η Ένωση...εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης και ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου...τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της...δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης».*

Από νομικής πλευράς, τα δικαιώματα που κατοχυρώνει το ΣχΕυρΣ διαιρούνται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες. Η μία απ' αυτές αναφέρεται στα ατομικά ή θεμελιώδη δικαιώματα. Με τον όρο αυτό νοείται το σύνολο των από το ΣχΕυρΣ εγγυήσεων που παρέχονται στο άτομο ως άνθρωπο γενικά ή σαν μέλος ομάδας ή ομάδων (οικογένειας, σωματείου κλπ.) ότι ορισμένες του καταστάσεις, ιδιότητες, δυνατότητες ή εκδηλώσεις, αναγνωρισμένες από το ΣχΕυρΣ σαν δικαιώματα, απολαύουν επαυξημένης προστασίας απ' αυτό και υποχρεώνουν συνεπώς όλες τις εκάστοτε κρατικές εξουσίες, ακόμα και τη νομοθετική, είτε ν' απέχουν από ενέργειες που θα παρεμπόδιζαν την άσκηση αυτών των δικαιωμάτων είτε να προβαίνουν σε θετικές παροχές προς ασθενέστερες κοινωνικές κατηγορίες (λ.χ. μητέρες, παιδιά, εργαζομένους κλπ.), οι οποίες έχουν περισσότερη ανάγκη από θετική, κοινωνική συμπαράσταση. Κάθε πρόσωπο ή ομάδα προσώπων που είναι υποκείμενο του ΣχΕυρΣ, απολαμβάνει αυτόματα και τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από αυτό το τελευταίο. Τα ατομικά δικαιώματα, ως έννοια και ως περιεχόμενο, είναι σχετικά και όχι απόλυτα. Ωστόσο, το ΣχΕυρΣ περιέχει την απαρίθμηση των βασικών ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία πρέπει να απολαμβάνει κάθε πολίτης της Ένωσης. Εκείνο που καταληκτικά πρέπει να επισημανθεί είναι ότι σήμερα, κάτω από την επίδραση των κάθε λογής κοινωνικών ρευμάτων που αντέδρασαν εναντίον του ατομιστικού φιλελευθερισμού, η αρχική ιδέα, κατά την οποία η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών σημαίνει απλώς και μόνο την προστασία του ατόμου κατά του κράτους και των οργάνων του, έχει ξεπεραστεί. Κοντά στα ατομικά δικαιώματα, υπό την έννοια των αρνητικών ελευθεριών, διαμορφώθηκαν τα λεγόμενα κοινωνικά δικαιώματα που παρέχουν στα άτομα και στις ομάδες αξίωση για θετικές παροχές από μέρος της κοινωνικής ολότητας.

Μια δεύτερη κατηγορία δικαιωμάτων αναφέρεται στα πολιτικά δικαιώματα. Πρόκειται για το σύνολο των δικαιωμάτων που έχουν οι πολίτες της Ένωσης για τη συμμετοχή τους, άμεσα ή έμμεσα, στη διαχείριση των υποθέσεων της. Το κυριότερο απ' αυτά είναι το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και ακολουθούν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές, το δικαίωμα να είναι κανείς ένορκος, εκδότης εφημερίδας κλπ.

Μια τρίτη, τέλος, κατηγορία αναφέρεται στα αστικά δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά διακρίνονται περαιτέρω στα κληρονομικά, τα οικογενειακά, τα πνευματικά, τα προσωπικά κλπ. Πρόκειται για τα πιο ρευστά και αμφίβολα, γιατί δεν υπάρχει δυνατότητα εξαναγκασμού. Αναφέρονται κυρίως στη μέριμνα και στη φροντίδα του εκάστοτε εθνικού κράτους σε ορισμένους τομείς βασικής σημασίας για το έθνος και το λαό. Καθιερώνουν καθήκοντα του εθνικού κράτους απέναντι στους πολίτες για την

παιδεία, την εργασία, την προστασία της οικογένειας, της βρεφικής και παιδικής ηλικίας, του περιβάλλοντος κλπ. και αναφέρονται σε πλείστες διατάξεις του ΣχΕυρΣ.

Αναφορικά με τις ατομικές ελευθερίες που κατοχυρώνονται από το ΣχΕυρΣ, θα πρέπει πρώτα να γίνει μια αναφορά στο πρόβλημα της διάκρισης των ατομικών δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών, πρόβλημα που πολλές φορές αντιμετωπίστηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε να απολήγει να δημιουργεί σύγχυση ανάμεσα στα μεν και στις δε κυρίως στην απαρίθμησή τους. Η σύγχυση αυτή αποφεύγεται με την αναγνώριση ως ατομικού δικαιώματος της περίπτωσης που η διεκδίκηση μιας ελευθερίας μπορεί να πάρει συγκεκριμένο χαρακτήρα απέναντι στους τρίτους και να αναγνωριστεί από δικαστήριο ή άλλη αρχή. Η αιχμή του προβλήματος είναι το σημείο αναφοράς και κατάληξης κάθε ξεχωριστού δικαιώματος, που σημαίνει από τη μια μεριά ότι κάπου σταματάει η παντοδυναμία της Ένωσης στη ρύθμιση της συμπεριφοράς των ατόμων, οπότε καθιερώνονται οι ατομικές ελευθερίες, και από την άλλη, ότι η ελευθερία του ενός δεν πρέπει να παρεμποδίζει την ελευθερία του άλλου, ούτε να βλάπτει το κοινό συμφέρον.

Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί ότι το σύνολο των κατοχυρωμένων συνταγματικά δικαιωμάτων των ατόμων εκφράζει το ποσοστό της ελευθερίας σε σχέση με τον καταναγκασμό. Ελευθερία είναι το να μην υπόκειται κανείς στη θέληση του άλλου. Η ευχέρεια αυτοκαθορισμού. Ως δικαίωμα, δημιουργεί αντίστοιχη υποχρέωση των τρίτων, ατόμων, ομάδων ή της Ένωσης να μην επεμβαίνουν στο χώρο αυτόν της ελευθερίας του ή να επεμβαίνουν με προϋποθέσεις.

Η αναγνώριση και δυνατότητα άσκησης των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από το ΣχΕυρΣ ποικίλει από χώρα σε χώρα της Ένωσης και βρίσκεται σε συνάρτηση με την πολιτική κατάσταση και το κοινωνικό καθεστώς που επικρατεί στην καθεμία. Είναι επίσης θέμα ιστορικής εξέλιξης και πολιτιστικού επιπέδου. Πάντως, σε γενικές γραμμές, το ΣχΕυρΣ, αναδέχεται πανηγυρικά το ευρωπαϊκό κοινόδίκαιο με τη μορφή των κοινών συνταγματικών αρχών των δικαίων των κρατών μελών.

Επιγραμματικά και επισκοπικά θα γίνει μια μνεία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που κατοχυρώνονται από το ΣχΕυρΣ. Πριν από όλα, έχουμε διατάξεις για την προστασία του δικαιώματος της εκπαίδευσης, της ιδιοκτησίας, του δικαιώματος του ασύλου και της εργασίας. Ακόμα, άρθρα που θωρακίζουν τη θέση των γυναικών, των παιδιών, των ηλικιωμένων και των εχόντων ειδικές ανάγκες στις σύγχρονες κοινωνίες. Συνάμα, έχουμε διατάξεις με τις οποίες κατοχυρώνονται δικαιώματα πολιτικά, δικαιώματα που αφορούν στην πρόσβαση στα έγγραφα και στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Τέλος, με ιδιαίτερο άρθρο του ΣχΕυρΣ εισάγεται η διπλωματική και προξενική προστασία.

Επίσης, το ΣχΕυρΣ κατοχυρώνει τις θεμελιώδεις ελευθερίες της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων. Εισάγει την ελευθερία εγκατάστασης και αποκλείει κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας. Εγγυάται την ανεξίτηρησκή, την ελευθερία συνείδησης, την ακαδημαϊκή ελευθερία, όπως επίσης και την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης. Θωρακίζει,

επιπλέον, ρητά την επιχειρηματική και οικονομική ελευθερία, ενώ με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο αναφέρεται στην ελευθερία του «συνέρχεσθαι» και του «συνεταιρίζεσθαι». Τέλος, επιδιώκει να προάγει ένα καθεστώς ασφάλειας, σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και απαραβίαστου της επικοινωνίας και των ανταποκρίσεων.

Οιαδήποτε παράβαση των ως άνω αναφερόμενων δικαιωμάτων και ελευθεριών δημιουργεί για το πρόσωπο δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, δικαίωμα που εξίσου κατοχυρώνεται από το ΣχΕυρΣ ρητά.

2. Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου:

Αφετηρία της κατωτέρω αναλύσεως είναι η αρχή ότι, όταν θίγονται τα δικαιώματα ή τα συμφέροντα που αναγνωρίζει το δίκαιο της Ένωσης στα πρόσωπα, η ανωμαλία που προκύπτει σχετικώς αίρεται με τη δεσμευτική δικαστική διάγνωση του αν ισχύουν ή όχι οι διαταρασσόμενες έννομες σχέσεις. Αυτή η δεσμευτική διάγνωση συνιστά τον πυρήνα της απονομής της δικαιοσύνης. Πάντως, το γεγονός ότι δεν υπάρχει εγγύηση δικαστικής προστασίας για τα μη εκ του ΣχΕυρΣ αναγνωριζόμενα δικαιώματα ή συμφέροντα, προσδίδει στο δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου μια έκφραση αυτοπροστασίας αυτού του ίδιου συστήματος, του οποίου διαφυλάττει την αξιοπιστία.

A) Η έννοια του «δικαστηρίου»:

Στην έννοια του δικαστηρίου θα πρέπει να περιλάβουμε τόσο τα δικαστήρια, ως όργανα της πολιτείας, όσο και τα φυσικά πρόσωπα των δικαστών που τα συγκροτούν. Σε μια πρώτη, εισαγωγική και γενικόλογη προσέγγιση, μπορούμε να προσδιορίσουμε τον πυρήνα της έννοιας των δικαστηρίων και του δικαστή ως εξής: *«Δικαστήρια είναι εκείνα τα όργανα κρατικής εξουσίας για τη δεσμευτική διάγνωση των θιγόμενων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, τα οποία συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και λειτουργούν κατά τους όρους της παρ. 2 του άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ. Δικαστής δε είναι ο δημόσιος λειτουργός, του οποίου αρμοδιότητα είναι η έκδοση αποφάσεων σύμφωνων με το νόμο, η απονομή της δικαιοσύνης».*

Σ' αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να συναχθεί από το ΣχΕυρΣ και ο πρωταρχικός κανόνας της μοναδικότητας των δικαστηρίων, ως άμεσων οργάνων της εκάστοτε πολιτείας για την απονομή της δικαιοσύνης. Ο κανόνας τούτος θα μπορούσε να επισημανθεί ότι εκδηλώνεται προς τις ακόλουθες δύο ειδικότερες κατευθύνσεις: i) ότι η δικαιοσύνη απονέμεται αποκλειστικώς από δικαστήρια και όχι από όργανα της νομοθετικής ή, πολύ περισσότερο, της εκτελεστικής λειτουργίας της εκάστοτε κρατικής εξουσίας και ii) ότι οι διαφορές και υποθέσεις, που εκδικάζονται από τα δικαστήρια, κατανέμονται μεταξύ τους, σε πρώτο επίπεδο, έτσι, ώστε στα διοικητικά δικαστήρια να ανήκουν οι διοικητικές διαφορές και υποθέσεις, στα πολιτικά

δικαστήρια να ανήκουν οι ιδιωτικές διαφορές, ενώ, τέλος, στα ποινικά δικαστήρια να ανήκουν οι ποινικές υποθέσεις.

Στο κλείσιμο αυτής της επιφανειακής, αρχικής προσέγγισης θα πρέπει να γίνει μια μνεία της έννοιας της δικαιοσύνης κυρίως υπό πολιτιστικούς και όχι τόσο υπό νομικούς όρους. Η δικαιοσύνη ως πολιτιστική έννοια σημαίνει την ιδέα του δικαίου, που διαμορφώνει η εκάστοτε κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα ή το ιδεατό προς το οποίο (υποτίθεται ότι) τείνει το εκάστοτε θετικό δίκαιο. Είναι προφανές ότι το άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ δεν μπορεί να αναφέρεται σε αυτήν την έννοια της δικαιοσύνης, δεν αναθέτει, δηλαδή, στους εκάστοτε δικαστές τη διαισθητική διαπίστωση των κανόνων της κοινωνικής συμβίωσης σύμφωνα με τις προσωπικές τους περί δικαίου αντιλήψεις. Δικαιοσύνη, σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο, είναι κάτι πολύ πιο συγκεκριμένο. Είναι μια από τις έννομες λειτουργίες της εκάστοτε πολιτείας και, ειδικότερα, η λειτουργία των δικαστηρίων τα οποία εφαρμόζουν κανόνες δικαίου που παράγονται με βάση τις από το ΣχΕυρΣ προβλεπόμενες διαδικασίες.

B) Το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής:

Πρόκειται για ένα από τα πιο θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα του ανθρώπου στη σύγχρονη εποχή. Την πρώτη ολοκληρωμένη ιδεολογική έκφρασή του βρίσκει το δικαίωμα αυτό στον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και κορυφώνεται, ως το ιδεολογικό επιστέγασμα του δυτικού κόσμου κατά τους μέχρι προ ολίγων ετών οξυτάτους ανταγωνισμούς των τότε δύο υπερδυνάμεων.

Στο χώρο του δικονομικού δικαίου αναγνωρίζονται στην εποχή μας γενικώς τα ακόλουθα τρία θεμελιακά δικονομικά δικαιώματα:

- α) το δικαίωμα, που έχει κάθε θιγόμενο υποκείμενο δικαιώματος ή έννομου συμφέροντος, να προσφύγει σε ουδέτερο έναντι των διαδίκων και ανεξάρτητο έναντι της εκάστοτε κεντρικής εξουσίας δικαστήριο,
- β) το δικαίωμα κάθε προσώπου, εφοδιασμένου με το σχετικό έννομο συμφέρον, να μετάσχει στη διαλεκτική της ανοιγμένης δίκης, ως έντιμου δικαστικού αγώνα και
- γ) το δικαίωμα για δραστική δικαστική προστασία του κατά το ουσιαστικό δίκαιο δικαιούχου του εκάστοτε επίδικου δικαιώματος.

Από αυτά τα τρία θεμελιακά δικονομικά δικαιώματα απορρέουν ειδικότερες αξιώσεις. Τα θεμελιακά δικονομικά δικαιώματα σε διεθνές επίπεδο εντάχθηκαν στην τάξη των λεγόμενων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ από πλευράς εθνικής συνταγματικής τάξης είναι περισσότερο γνωστά ως δικονομικά ατομικά δικαιώματα.

Η συστηματική προσέγγιση των θεμελιακών δικονομικών δικαιωμάτων έχει εντοπίσει μια προβαθμίδα και τέσσερις κύριες κατηγορίες τους, με την ακόλουθη προοδευτική τάξη βαρύτητας:

-(προβαθμίδα) το δικαίωμα προσφυγής σε αρμόδιο όργανο της εκάστοτε κρατικής εξουσίας, για να επιληφθεί της προσβολής των δικαιωμάτων του προσφεύγοντα,

-α) το δικαίωμα για δικαιοκρατικές δομές της εκάστοτε διεξαγόμενης δίκης, με την προϋπόθεση ότι όντως διεξάγεται δίκη,

-β) το δικαίωμα πρόσβασης σε εκδικαστικό όργανο, που δικάζει με δικαιοκρατικές εγγυήσεις, ακόμα και αν ο νόμος δεν προβλέπει αρμόδιο όργανο και είδος τηρητέας διαδικασίας,

-γ) το δικαίωμα ακρόασης ενώπιον τακτικού δικαστηρίου και

-δ) το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τακτικά δικαστήρια.

Με την παρ. 1 του άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ προστατεύεται κάθε εξατομικευμένο πρόσωπο εναντίον της εκάστοτε κρατικής παντοδυναμίας με το θεμελιακό δικονομικό δικαίωμα να ζητήσει ένδικη προστασία. Διακηρύχθηκε λοιπόν το δικαίωμα προσφυγής με την επιπρόσθετη εγγύηση ότι το εν λόγω δικαίωμα θα ασκείται ενώπιον των εκάστοτε αρμόδιων εθνικών δικαστηρίων και όχι ενώπιον της οποιασδήποτε εθνικής διοικητικής αρχής.

Είναι πασιφανές ότι το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής στα δικαστήρια προϋποθέτει - ως αναγκαία συστατικά του στοιχεία - την ύπαρξη ενός δικαιοδοτικού μηχανισμού, την ακώλυτη πρόσβαση σε αυτόν, καθώς και την έκδοση απόφασης, την απάντηση δηλαδή του δικαστηρίου στην αίτηση για δικαστική προστασία. Η έκδοση όμως απόφασης, με την οποία το εκάστοτε δικαστήριο επιλύει τη συγκεκριμένη διαφορά, δεν περιλαμβάνει και την έκδοση ευνοϊκής για τον αιτούντα απόφασης: το δικαίωμα δικαστικής προστασίας αποτελεί δηλαδή δικονομικό δικαίωμα, διάφορο από το επίδικο ουσιαστικό δικαίωμα για την προστασία του οποίου αναγνωρίζεται άλλωστε το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής στα δικαστήρια.

Πάντως, το γεγονός ότι το ΣχΕυρΣ δεν αρκείται σε οποιαδήποτε μορφή έννομης προστασίας, αλλά επιτάσσει ειδικώς τη δικαστική προστασία, αποκρυσταλλώνει και τη δικαιολογητική βάση του δικαιώματος της πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου. Η αρχή στην οποία ανάγεται και από την οποία εκπορεύεται η παρ. 1 του άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ είναι η αρχή του κράτους δικαίου. Δηλώνεται, εξάλλου, ρητά και στο προοίμιο του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης: *«Η Ένωση... ερείδεται στις αρχές...του κράτους δικαίου»*. Το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου αποτελεί έκφανση και μιας άλλης αρχής, της αρχής του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που κατοχυρώνεται στο άρθρ. II-61 ΣχΕυρΣ. Τέλος, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, εφόσον εμπεριέχει το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης και ειδικότερα το δικαίωμα της εκατέρωθεν ακρόασης των διαδίκων, πραγματώνει και την αρχή της ισότητας που κατοχυρώνεται στο άρθρ. II-80 ΣχΕυρΣ.

Κάτι ακόμα που πρέπει να επισημανθεί, είναι ότι η παροχή δικαστικής προστασίας έχει διπλή νομική φύση. Έχει καταρχήν τον αντικειμενικό χαρακτήρα της θεσμικής εγγύησης, που αφορά την οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων. Συνιστά, δηλαδή, αντικειμενική αρχή που αφορά την απονομή της δικαιοσύνης. Από την άλλη, από την αντικειμενική αυτήν αρχή απορρέει το θεμελιώδες δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας του κάθε ατόμου. Απορρέει, δηλαδή, μια υποκειμενική διάσταση, που κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δίκη του κάθε ατόμου. Καθένας, επομένως, έχει το δικαίωμα να αχθεί η υπόθεσή του σε δικαστήριο και να δικαστεί από αυτό.

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας έχει τριπλή, αμυντική, προστατευτική και διασφαλιστική διάσταση. Ως αμυντικό δικαίωμα είναι απόλυτο και στρέφεται κατά παντός. Ως αμυντικό δικαίωμα στρέφεται κατά της εκάστοτε κρατικής εξουσίας και αποκρούει κάθε κρατική παρεμπόδιση, με νομοθετικό ή άλλο μέτρο, της δικαστικής ακρόασης και προστασίας. Αναφορικά με το προστατευτικό του περιεχόμενο, αυτό στρέφεται προς το εθνικό κράτος. Τέλος, από το διασφαλιστικό περιεχόμενό του συνάγεται μη αγώγιμη υποχρέωση της εκάστοτε κρατικής εξουσίας να ιδρύει και να διατηρεί τα απαραίτητα δικαστήρια, ώστε να είναι δυνατή η πραγματοποίηση της δικαστικής προστασίας.

Βέβαια, καταντά αυτονόητο ότι το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου φαλκιδεύεται σε περίπτωση που η διεξαγωγή της δίκης δεν υπακούει σε ορισμένα κριτήρια που να διασφαλίζουν πλήρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία. Την έννοια της πλήρους και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας εξασφαλίζουν ορισμένες αρχές που αναφέρονται στη διαδικασία διεξαγωγής της δίκης και οι οποίες μνημονεύονται ρητά στην παρ. 2 του άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ.

Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 2 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ II-107 ΣΧ.ΕΥΡ.Σ.:

Πρόκειται για την περιεκτικότερη και παραστατικότερη παράγραφο του συγκεκριμένου άρθρου. Τα αναφερόμενα στην παράγραφο αυτή νοηματοδοτούν το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, όπως αυτό εξαγγέλθηκε στην προηγούμενη παράγραφο και συμπυκνώνουν τις ζωτικής σημασίας αρχές του νόμιμου δικαστή, της δίκαιης δίκης, της δημοσιότητας των συνεδριάσεων του δικαστηρίου, της δικαστικής ανεξαρτησίας και αμεροληψίας και της δικαστικής πληρεξουσιότητας.

1. Η αρχή του «νόμιμου» δικαστή:

Η αναφορά της παρ. 2 του άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ στην προηγούμενη νόμιμη σύσταση του δικαστηρίου καταδεικνύει ότι η δικαστική προστασία δε διασφαλίζεται

μόνο θετικά, με την πρόβλεψη δικαστηρίων, με την ακώλυτη πρόσβαση σ' αυτά και με την έκδοση δικαστικής απόφασης, αλλά και αρνητικά, με την απαγόρευση να στερηθεί κανείς το νόμιμο δικαστή του. Νόμιμος είναι ο δικαστής που, με εγγυήσεις ανεξαρτησίας κρίσης και αμεροληψίας, έχει οριστεί με αφηρημένα και αντικειμενικά μέτρα από διάταξη νόμου, θεσπισμένου σε ανύποπτο χρόνο, πριν από την έναρξη της εκκρεμοδικίας συγκεκριμένης διαφοράς ή υπόθεσης, προκειμένου να δικάσει στο πλαίσιο δίκαιης διαδικασίας, δηλαδή διαδικασίας, απαλλαγμένης από υστερόβουλες μεθοδεύσεις, που αίρουν την ανεξαρτησία και αμεροληψία του δικαστή.

Υποτυπώδης αναγνώριση της αρχής του νόμιμου δικαστή ανευρίσκεται στη Magna Charta το 1215, στην οποία περιέχονται ρυθμίσεις σχετικές με την οργάνωση και τη δικαιοδοσία των δικαστηρίων. Το 1689 με το Bill of Rights καταδικάστηκαν ως «παράνομες και ολέθριες» οι δικαστικές επιτροπές κάθε μορφής. Η αρχή του νόμιμου δικαστή δεν περιέχεται στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, αναγνωρίζεται όμως από τα γαλλικά Συντάγματα που ακολούθησαν. Η αρχή του νόμιμου δικαστή κατοχυρώνεται ρητά σε πολλά άλλα ευρωπαϊκά Συντάγματα, μεταξύ των οποίων και το ελληνικό.

Η αρχή του νόμιμου δικαστή επεκτείνεται και στο δικαστήριο, ενώπιον του οποίου θα γίνει η συζήτηση της υποθέσεως και το οποίο θα εκδώσει την απόφαση. Και το δικαστήριο επομένως πρέπει να έχει καθοριστεί εκ των προτέρων από το νόμο με τη βοήθεια αφηρημένων συνδετικών εννοιών, που δεν επηρεάζονται από τις συνθήκες της συγκεκριμένης δίκης ή από τα πρόσωπα των διαδίκων *hic et nunc*. Η αρχή του αναφαίρετου του νόμιμου δικαστή αποβλέπει, δηλαδή, στο να αποτρέψει τη συγκρότηση των δικαστηρίων με συνθέσεις που έχουν επιλεγεί την τελευταία στιγμή με εξωϋπηρεσιακά κριτήρια.

Το ΣχΕυρΣ απαγορεύει, δηλαδή, την αφαίρεση μιας υπόθεσης από το δικαστή που ορίζεται γενικώς ως αρμόδιος από το νόμο και την υπαγωγή της σε δικαστή, που ορίζεται ειδικά και εκ των υστέρων ως αρμόδιος για να δικάσει τη συγκεκριμένη υπόθεση. Συνακόλουθα με στόχο, η δικαστική ευσυνείδητη εμμονή στην αμερόληπτη παροχή της δικαιοσύνης να μην αποβαίνει μαιαιποπνία διαμέσου της αντικατάστασης του φυσικού προσώπου του δικαστή κατά την εκδίκαση των διαφορών και υποθέσεων που παρουσιάζουν γενικότερο ενδιαφέρον. Η αρχή του νόμιμου δικαστή συνδέεται με το δικαίωμα της προσωπικής ασφάλειας. Η νομιμότητα του δικαστή, ως φυσικού προσώπου, εξασφαλίζεται όταν χρεώνεται εξ αρχής με ορισμένο αριθμό διαφορών και υποθέσεων, στο πλαίσιο προκαθορισμένων, γενικών και απρόσωπων κριτηρίων. Επομένως, θα συνιστούσε κατάφορη παραβίαση της αρχής του νόμιμου δικαστή, η χρέωση στον εκάστοτε δικαστή μιας υπόθεσης με κριτήριο το αρχικό του ονόματος του εναγομένου ή, πολύ περισσότερο, τον απροκάλυπτο προσδιορισμό του. Επίσης, θεωρείται ότι προσβάλλεται η αρχή του νόμιμου δικαστή αν η χρέωση των διαφορών και υποθέσεων στα συγκεκριμένα φυσικά πρόσωπα των δικαστών γίνεται κατά τη χρονολογική σειρά της κατάθεσης των αγωγών, γιατί έτσι υπάρχουν περιθώρια, ώστε να μη γίνεται με αντικειμενικά κριτήρια η επιλογή του προσώπου του δικαστή που πρόκειται να δικάσει.

Τόσο από το σκοπό όσο και από το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος του νόμιμου δικαστή προκύπτει ότι το δικαίωμα αυτό συνδέεται με την έννοια της απονομής της δικαιοσύνης κατά το ΣχΕυρΣ και διαπλέκεται, κατά συνέπεια, με το δικαίωμα δικαστικής προστασίας και τη δικαστική ανεξαρτησία και αμεροληψία. Με το να κατοχυρώνει το ΣχΕυρΣ το αναφαίρετο του νόμιμου δικαστή, ως φυσικού προσώπου, αποβλέπει να κατοχυρώσει την ανεξαρτησία του έναντι των προϊσταμένων του, καθώς και ενδεχόμενων κυβερνητικών πιέσεων, σε τρόπο ώστε η δικαιοσύνη να απονέμεται όντως από ανεπηρέαστους δικαστές.

Υπογραμμίστηκε προηγουμένως ότι η αρχή του νόμιμου δικαστή επεκτείνεται και στο δικαστήριο. Εδώ θα πρέπει να συμπληρωθεί ότι η αρχή του νόμιμου δικαστή αφορά τόσο τη δικαιοδοσία και αρμοδιότητα όσο και τη σύνθεση του δικαστηρίου. Συγκεκριμένα:

α) Ο καθορισμός του δικαστηρίου που έχει δικαιοδοσία και αρμοδιότητα να δικάσει μια υπόθεση πρέπει να γίνεται βάσει γενικών και αφηρημένων κριτηρίων, δηλαδή βάσει νόμου που διακρίνει γενικές κατηγορίες.

β) Ο καθορισμός της σύνθεσης με την οποία θα δικάσει το δικαστήριο τη συγκεκριμένη υπόθεση πρέπει να γίνεται επίσης βάσει γενικών και αφηρημένων κριτηρίων. Ας σημειωθεί ότι ο κανόνας αυτός παραβιάζεται ή καταστρατηγείται συχνά σήμερα, στις περιπτώσεις εκείνων των έννομων τάξεων, όπου η σύνθεση του δικαστηρίου επαφίεται στον πρόεδρο ή τον προϊστάμενο του δικαστηρίου εν όψει και εν γνώσει των προς συζήτηση υποθέσεων. Η αρχή του νόμιμου δικαστή παραβιάζεται και όταν μετέχουν στη σύνθεση του δικαστηρίου (δηλαδή παρίστανται στην έδρα ή μετέχουν στη διάσκεψη) περισσότεροι δικαστές από τον αριθμό της νόμιμης συγκρότησης του δικαστηρίου, έστω και αν η παρουσία τους έχει ως πρόσχημα την αποτροπή αντικαταστάσεων λόγω ασθενείας κλπ. Είναι φανερό ότι κατά το σημείο τούτο, ιδίως αναφορικά με τα πρόσωπα που παρίστανται στις διασκέψεις των δικαστηρίων, ο θεσμός του νόμιμου δικαστή είναι απλή φενάκη στη δικαστική πρακτική των περισσότερων έννομων τάξεων.

Οι κανόνες για τη δικαιοδοσία, αρμοδιότητα και οργάνωση των δικαστηρίων είναι κανόνες δημόσιας τάξης, η εφαρμογή των οποίων είναι ανεξάρτητη από τη βούληση των διαδίκων. Η αρχή του νόμιμου δικαστή απευθύνεται καταρχήν προς την εκάστοτε κρατική εξουσία, νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική. Σε κάθε περίπτωση, δε θα πρέπει να «παρεξηγηθούν» οι περιπτώσεις, όπου ο ίδιος ο νόμος προβλέπει για το φορέα του δικαιώματος - με γενικά και αφηρημένα κριτήρια - τη δυνατότητα εξαιρέσεως από το νόμιμο δικαστή. Τέτοιες εξαιρέσεις αποτελούν, για παράδειγμα, η εκούσια διαιτησία και η παρέκταση της κατά τόπο αρμοδιότητας σε ορισμένες έννομες τάξεις(π.χ. ελληνική).

Συνοψίζοντας, μπορεί να λεχθεί ότι απαγορεύονται τα δικαστήρια που δεν έχουν συσταθεί κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στις αντικειμενικές απαιτήσεις της δικαστικής ανεξαρτησίας και της ασφάλειας του ατόμου. Στην επιταγή επομένως του νόμιμου δικαστή κατά το ΣχΕυρΣ θα γίνει δεκτό ότι εμπεριέχεται και η απαγόρευση

σύστασης δικαστικών επιτροπών και εκτάκτων δικαστηρίων. Στον κανόνα αυτόν υπάγονται τα δικαστήρια που δεν είναι ούτε γενικά ή τακτικά, ούτε ειδικής δικαιοδοσίας, ούτε και εξαιρετικά(τέτοια είναι, επί παραδείγματι, αυτά που προβλέπονται σε περίπτωση κατάστασης πολιορκίας).

2. Το αίτημα για δίκαιη δίκη:

Ο όρος «δίκαια» στην παρ.2 του άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ενέχει τα ακόλουθα δύο στοιχεία:

α) ένα ουσιαστικό, που συνίσταται στο να καταλήξει η διεξαγόμενη διαδικασία ενώπιον του εθνικού εκδικαστικού οργάνου σε φρόνιμο αποτέλεσμα και

β) ένα δικονομικό, που συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο θα επιδιωχθεί αυτό το φρόνιμο αποτέλεσμα, και ιδίως στη δραστηκότητα του τρόπου σύμπραξης του ενδιαφερομένου διαδίκου στη διεξαγόμενη διαδικασία

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί διαφωτιστικά ότι η Επιτροπή και το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εκκινώντας από τον όρο «δικαίως», όπως αυτός αναγράφεται στην παρ. 1 του άρθρ. 6 ΕΣΔΑ, διέπλασαν ερμηνευτικώς τις ακόλουθες ειδικότερες αξιώσεις κάθε δικαζόμενου:

- την αξίωση για ισότητα όπλων όλων των διαδίκων,
- την αξίωση για αυτοπρόσωπη παράσταση κάθε διαδίκου ενώπιον του οργάνου που δικάζει, κάτι που καταρχήν δεν αναιρείται από την υποχρεωτική παράσταση με πληρεξούσιο δικηγόρο,
- την αξίωση για λογική επιβάρυνση των διαδίκων με διαδικαστικά έξοδα και την αξίωση για άρση ενδεχόμενου κωλύματος στο δικαίωμά τους για προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου λόγω έλλειψης οικονομικών μέσων, εξαιτίας της προσωπικής τους πενίας,
- την αξίωση για την εκ μέρους του εκδικαστικού οργάνου ακρόαση όλων των διαδίκων πάνω στη βάση των αρχών της καλής πίστης και των χρηστών ηθών,
- την αξίωση για την εκ μέρους του εκδικαστικού οργάνου λήψη υπόψη και τεκμηριωμένη νομικώς εκτίμηση όλων των πραγματικών ισχυρισμών που παραδεκτά κατά το νόμο προτείνουν οι διάδικοι,
- την αξίωση για εκτίμηση των αποδείξεων από το ίδιο εκδικαστικό όργανο που εκδίδει και την οριστική απόφαση,

- την αξίωση για νομική εκτίμηση των αποδεικνυόμενων πραγματικών γεγονότων, όχι κατά διακριτική ευχέρεια του οργάνου που αποφασίζει, αλλά ύστερα από υπαγωγή τους, και μάλιστα από το ίδιο το όργανο, σε αφηρημένους κανόνες δικαίου,
- την αξίωση να διοριστεί από το δικαστήριο στο ακροατήριο διερμηνέας, αν η δίκη διεξάγεται σε μη προσιτή γλώσσα για κάποιον διάδικο και την αξίωση να συνοδεύονται από μετάφραση είτε στη δική του γλώσσα είτε σε προσιτή και σ' αυτόν άλλη γλώσσα τα διαδικαστικά έγγραφα που του κοινοποιούνται και ενεργοποιούν δικονομικά βάρη του και
- την αξίωση για δεσμευτικότητα της εκδιδόμενης απόφασης, με δεδουλευμένο και εκτελεστότητα.

Ιδιαίτερα κρίσιμος παράγοντας για τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης είναι η περιφρούρηση της ισότητας των διαδίκων. Οι διάδικοι πρέπει να έχουν τα αυτά δικαιώματα και τις αυτές υποχρεώσεις και να είναι ίσοι ενώπιον του δικαστηρίου. Επιβάλλεται, επομένως, ίση μεταχείριση των διαδίκων από το νόμο και ίση μεταχείρισή τους από το δικαστή. Ίση μεταχείριση των διαδίκων από το νόμο σημαίνει την απονομή των αυτών δικαιωμάτων και την επιβολή των ίδιων υποχρεώσεων, ανεξάρτητα λ.χ. από την ιδιότητά τους ως φυσικών ή νομικών προσώπων. Σημαίνει ακόμα και κυρίως ότι η έννομη θέση του διαδίκου δεν μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με την εμφάνισή του ως επιτιθέμενου ή ως αμυνόμενου, ως ενάγοντος ή ως εναγομένου. Το ίδιο περιεχόμενο έχει και η ισότητα των διαδίκων απέναντι στο δικαστή, μόνο που αναφέρεται στην εφαρμογή των δικονομικών κανόνων. Δε θα ήταν φρόνιμο λ.χ. ο δικαστής να δώσει το λόγο κατά την προφορική συζήτηση μόνο στον ένα διάδικο, ούτε να παραχωρήσει μόνο στον έναν προθεσμία συμπληρώσεως των προτάσεων. Δίκαιη δίκη, επακόλουθα, σημαίνει την εξουσία του κάθε δικαιούχου να ασκήσει τις ειδικότερες εξουσίες του με δραστηριότητα και δίχως δόλια παράβαση των δικονομικών κανόνων (δίχως ζαβολιές) εκ μέρους του αντιδίκου, του δικαστηρίου ή των άλλων παραγόντων της δίκης.

Άμεση είναι και η σχέση του αιτήματος για δίκαιη δίκη με το δικαίωμα της εκατέρωθεν ακρόασης των διαδίκων, που μπορεί να μην καταγράφεται ρητά στο άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ, είναι όμως εκ των ων ουκ άνευ για την ομαλή λειτουργία του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου. Το δικαίωμα της εκατέρωθεν ακρόασης των διαδίκων σημαίνει για το διάδικο δυνατότητα να εκθέτει το αίτημά του, τα πραγματικά γεγονότα και τα αποδεικτικά μέσα, να αναπτύσσει τους νομικούς ισχυρισμούς του, να λαμβάνει γνώση των πραγματικών και νομικών ισχυρισμών του αντιδίκου του και να επηρεάζει τη διαμόρφωση των εκδιδόμενων αποφάσεων. Για το δικαστήριο, το δικαίωμα αυτό σημαίνει την υποχρέωση του δικαστή να εξετάζει και να αξιολογεί τους πραγματικούς και νομικούς ισχυρισμούς των διαδίκων και να απαντά σ' αυτούς με την απόφασή του, καθώς και την υποχρέωσή του να μη στηρίζει την κρίση του σε πραγματικά περιστατικά και αποδεικτικά στοιχεία για τα οποία δεν είχαν τη δυνατότητα οι διάδικοι να αναπτύξουν τις απόψεις τους. Εκατέρωθεν ακρόαση των διαδίκων σημαίνει την κατοχύρωση του δικαιώματος δικαστικής ακρόασης όχι μόνο υπέρ εκείνου που είχε την πρωτοβουλία να προσφύγει

στο δικαστήριο, αλλά και υπέρ εκείνου, έναντι του οποίου ζητείται η δικαστική προστασία. Εν κατακλείδι, πρέπει να επισημανθεί ότι το πεδίο προστασίας του δικαιώματος της εκατέρωθεν ακρόασης των διαδίκων καταλαμβάνει όλα τα στάδια της διαδικασίας, από την κλήτευση των διαδίκων έως την έκδοση δικαστικής απόφασης.

3. Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων:

Η δημοσιότητα των συνεδριάσεων των δικαστηρίων είναι απόρροια του δημοκρατικού θεμελίου πάνω στο οποίο οικοδομείται όλος ο βίος της Ένωσης. Η κοινή γνώμη δικαιούται να ενημερώνεται για όσα διαδραματίζονται κατά τη διάρκεια της δίκης, ώστε, κατ' αυτόν τον τρόπο, να ελέγχεται η τήρηση του νόμου ως προς τις διαδικαστικές εγγυήσεις που τίθενται υπέρ των διαδίκων για τη διεξαγωγή δίκης, ταυτόχρονα δε και η συμπεριφορά των δικαστικών λειτουργών έναντι των τελευταίων.

Σε κανένα δεν μπορεί να αποκλεισθεί καταρχήν η είσοδος στην αίθουσα δικαστηρίου και η παραμονή του προς παρακολούθηση των συνεδριάσεων. Εύλογες εξαιρέσεις από την αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων θα πρέπει να ισχύσουν, όταν πρόκειται για την προστασία αξιών που ανήκουν στην ολότητα (χρηστά ήθη) ή προάγουν την οργανωμένη κοινωνική συμβίωση (κοινή ευταξία, δημόσια τάξη). Έτσι, θα πρέπει να γίνει δεκτή η αναγνώριση στο διευθύνοντα την εκάστοτε διαδικασία της εξουσίας του να διατάξει τον αποκλεισμό ανηλίκων, εκείνων που οπλοφορούν, καθώς και εκείνων που εμφανίζονται με τρόπο ανάρμοστο και αντίθετο προς την τάξη και την ευπρέπεια της συνεδρίασης. Αλλά και οι συνθήκες του χώρου μπορούν να επιβάλλουν περιορισμό του προκείμενου δικαιώματος, καθώς κατ' ανάγκη, θα αποκλείονται όσοι ξεπερνούν τον αριθμό που ανταποκρίνεται στη χωρητικότητα της αίθουσας. Αναφορικά με τα χρηστά ήθη, που αναφέρονται παραπάνω, κίνδυνος γι' αυτά θα μπορούσε να προκύψει λ.χ. σε γαμικές διαφορές ή σε διαφορές αναφερόμενες στις σχέσεις γονέων και τέκνων ή σε δίκες απαγορεύσεως ή δικαστικής αντιλήψεως, των οποίων το πραγματικό υλικό συνοδεύεται από συνθήκες ηθικά επιμεμπτές και σκανδαλώδεις. Στο σκέλος της δημόσιας τάξης, κίνδυνος γι' αυτή θα μπορούσε, ενδεχομένως, να προκύψει σε εμπράγματα διαφορές μεταξύ κατοίκων γειτονικών χωριών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η δημοσιότητα της διαδικασίας έχει διπλό περιεχόμενο. Δεν αναφέρεται, δηλαδή, μόνο σε τρίτα πρόσωπα, τα οποία μολονότι δε μετέχουν στη διαδικασία, δικαιούνται να την παρακολουθήσουν ως πολίτες που ενδιαφέρονται για την άσκηση της πολιτειακής εξουσίας και την απονομή της δικαιοσύνης, αλλά αναφέρεται και στους ίδιους τους διαδίκους και σημαίνει ότι τούτοι δικαιούνται να είναι παρόντες κατά τη συζήτηση της υποθέσεώς τους και να την υποστηρίξουν. Από τη δημοσιότητα έναντι των διαδίκων, εισάγεται εξαίρεση στις περισσότερες έννομες τάξεις, κατά τη διάσκεψη για την έκδοση της δικαστικής απόφασης. Τούτη είναι απόλυτα μυστική, αφού εκτός των δικαστών που θα εκδώσουν την απόφαση μονό του γραμματέα η παρουσία συνήθως επιτρέπεται.

Και υπό τις δύο εκδοχές της η δημοσιότητα αποτέλεσε κύριο αίτημα των μεταρρυθμιστικών κινήσεων του περασμένου αιώνα, που στρέφονταν κατά της μυστικής, απρόσωπης και ανέλεγκτης λειτουργίας δικαστικών αρχών. Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων εξασφαλίζει έτσι κάποιον έλεγχο εκ μέρους της κοινής γνώμης στην εξωτερική, τουλάχιστον, εμφάνιση της δικαιοδοτικής λειτουργίας και ενισχύει την εμπιστοσύνη του κοινού στην αμερόληπτη άσκηση της.

Στις περιπτώσεις που μπορεί να διαταχθεί συζήτηση «κεκλεισμένων των θυρών» ο νόμος θα πρέπει να επιβάλλει σειρά ολόκληρη εγγυήσεων. Το ΣχΕυρΣ θέτει τη δικαστική δημοσιότητα, κατοχυρώνοντάς την ρητά, σε υψηλό αξιολογικό βάθρο. Στην καθημερινή όμως πρακτική η σημασία του θεσμού είναι δυσανάλογα μικρότερη. Κατά κανόνα στις αίθουσες των δικαστηρίων παρευρίσκονται μόνο οι διάδικοι, εκπροσωπούμενοι μάλιστα και αυτοί συνήθως από τους δικηγόρους τους. Ειδικότερα δε η πολιτική δίκη - εν αντιθέσει με την ποινική - , καθώς στρέφεται γύρω από ιδιωτικά συμφέροντα των μερών, σπάνια διεγείρει γενικότερο ενδιαφέρον. Αλλά και όταν το διεγείρει, το ενδιαφέρον αυτό στη σύγχρονη κοινωνική οργάνωση ικανοποιείται πληρέστερα με τα μέσα ενημερώσεως και την ενασχόλησή τους με τις νομολογιακές τάσεις σε επίκαιρα προβλήματα της καθημερινής ζωής, παρά με τη φυσική παρουσία τρίτων στις δικαστικές αίθουσες. Για να παρακολουθηθεί, άλλωστε, με νόημα η διαδικασία θα πρέπει να διεξαχθεί προφορικώς.

Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων αποτελεί εξειδίκευση μίας γενικότερης αρχής, της αρχής της διαφάνειας, στην οποία εντάσσονται, επίσης, η αρχή της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων και η αρχή της κατοχύρωσης της γνώμης της μειοψηφίας. Η δημοσιότητα της διαδικασίας θέτει τη δίκη στη γόνιμη δοκιμασία της δημόσιας κριτικής και ενισχύει το αίσθημα της δημόσιας ευθύνης των δικαστών. Εκτός από τη δημοσιότητα της διαδικασίας επιβάλλεται και η απαγγελία των αποφάσεων σε δημόσια συνεδρίαση, κάτι που επίσης αποσκοπεί στην ενημέρωση της κοινής γνώμης και, βέβαια, των διαδίκων, για το προϊόν του δικανικού συλλογισμού.

Εύστοχη θα ήταν και μια μικρή μνεία στην ανάγκη η κάθε δικαστική απόφαση να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη. Αιτιολογημένη είναι μια απόφαση, όταν σ' αυτήν εκτίθενται επακριβώς οι λόγοι στους οποίους στηρίχθηκε το δικαστήριο για τη διαμόρφωση της δικαστικής του κρίσης, τόσο ως προς τα πραγματικά περιστατικά όσο και ως προς την υπαγωγή τους στο σχετικό κανόνα δικαίου. Αν επιχειρούσαμε μια καταγραφή ορισμένων βασικών λειτουργιών της αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων θα αναφέραμε μεταξύ άλλων: την ανάσχεση του υποκειμενισμού και της μεροληψίας, τη βαθμιαία καλλιέργεια των δικαστών, καθώς επίσης και τη λογική διάρθρωση του δικανικού συλλογισμού. Τελικά, ο θεσμός εκφράζει «το αίτημα για δικαιосύνη λογοκρατούμενη και απογυμνωμένη από τα συνήθη προκαλύμματα της αυθαιρεσίας»(Κ.Κεραμεύς).Οι δικαστικοί λειτουργοί είναι υποχρεωμένοι να καταστήσουν διαφανή τη γνωστική διαδικασία που τους οδήγησε στη δικανική τους πεποίθηση και να την «ανοίξουν» έτσι στη δημόσια κριτική.

Η άλλη έκφανση της αρχής της διαφάνειας, η αρχή, δηλαδή, της υποχρεωτικής δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας, έχει ως στόχο, αφενός, να καταδείξει το λειτουργικά ανεξάρτητο της δικανικής κρίσης, αφετέρου, να υπομνήσει ότι, αν στη δημοκρατία η εφαρμογή του νόμου υπακούει στον κανόνα της πλειοψηφίας, η ορθότητα της εφαρμογής του ελέγχεται καλύτερα, όταν γίνεται γνωστή η γνώμη που εκφράζει διαφωνία. Συν τοις άλλοις, η υποχρέωση δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας ενισχύει την ανάγκη της αιτιολόγησης, αφού ενδεχομένως πειστικότερη μειοψηφία μπορεί να αμφισβητήσει την ορθότητα του διατακτικού της απόφασης.

Η αρχή της δημοσιότητας των δικαστικών συνεδριάσεων λειτουργεί και ως θεσμικό αντίβαρο στο κατ' αρχήν ανέλεγκτο της δικαστικής λειτουργίας. Η κοινωνική κριτική στην οποία εκτίθεται ή και αναζητεί η δικαστική απόφαση, χωρίς κατ' ανάγκη να ακολουθεί πάντοτε αυτήν την κριτική, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μια ουσιαστική νομιμοποίηση εκείνων ιδιαίτερος των αποφάσεων με τις οποίες εξειδικεύει και διαμορφώνει το δίκαιο. Αν αρνηθούμε την κοινωνικοπολιτική δυνατότητα της κριτικής η δικαστική εξουσία θα λειτουργούσε εξωτερικά ανέλεγκτα, με μόνο δηλαδή εσωτερικό έλεγχο και τούτο θα αποτελούσε ρωγμή στη δημοκρατική θεμελίωση της Ένωσης. «Η δικαστική απόφαση ως λόγος δικαιοκός, εξουσιαστικός, προστατευτικός, επιστημονικός και κοινωνικοπολιτικός υπόκειται στον αυτονόητο νόμο του αντίλογου που εκφράζεται με τη νομική, δικαιοπολιτική, λογική και κοινωνικοπολιτική κριτική της»(Ι. Μανωλεδάκης).

4. Το αίτημα να δικαστεί η υπόθεση εντός εύλογης προθεσμίας:

Η διαρκώς ουσιαστικότερη συνεκτίμηση του χρονικού παράγοντα στη σημερινή ασθμαίνουσα κοινωνία προβάλλει αδήριτη την αναγκαιότητα για λήψη υπόψη από το δικαστήριο της αρχής της ταχύτητας. Η οργάνωση της δίκης πρέπει, κατ' επέκταση, να διασφαλίζει την αξίωση εκδίκασης της διαφοράς μέσα σε εύλογο χρόνο. Στόχος της αξίωσης αυτής είναι να μην ατονήσουν οι διάφορες εξουσίες των διαδίκων μέσα σε υπέρμετρα χρονοβόρες διαδικαστικές διεκκυστίδες. Επίσης, η υποχρέωση του δικαστηρίου για έκδοση δικαστικής απόφασης εντός εύλογης προθεσμίας απολήγει στη δημιουργία πεποιθήσεως στους διαδίκους ότι η άσκηση της αξιώσεώς τους για δικαστική ακρόαση δεν έγινε ματαίως. Αντίθετα έγινε με κατοχυρωμένο τον τελικό στόχο της έκδοσης μιας δεσμευτικής για τους διαδίκους δικαστικής απόφασης. Στόχος της έγκαιρης δικαστικής διαγνώσεως είναι να μη δαιωνίζεται η αβεβαιότητα της επίδικης έννομης σχέσεως, κάτι που προξενεί κίνδυνο και στις συναλλαγές, αλλά και στην έννομη θέση του ενάγοντος.

Η σύσταση του άρθρ. ΙΙ-107 ΣχΕυρΣ για εκδίκαση της διαφοράς εντός εύλογης προθεσμίας επιδιώκει να προλάβει ενδεχόμενη επιβράδυνση του δικαστικού αγώνα, που έχει σαν αποτέλεσμα να απασχολούνται δικαστηριακά οι διάδικοι για υπερβολικό χρονικό διάστημα και να εξουθενώνονται οικονομικά και ψυχολογικά. Η δίκη είναι θεσμός που κατά μείζονα λόγο έχει σαν σκοπό να υπηρετήσει την ασφάλεια

των έννομων σχέσεων του ουσιαστικού δικαίου. Καθώς όμως, κάθε συγκεκριμένη έννομη σχέση, όπως και κάθε κοινωνικό φαινόμενο, έχει ορισμένη χρονική αναφορά και υπόκειται σε εξέλιξη, αποστολή της δίκης δεν είναι να εμποδίσει αυτήν την εξέλιξη, αλλά να εκφέρει δεσμευτική κρίση για την υπόσταση και το περιεχόμενο της έννομης σχέσεως σε δεδομένο χρονικό σημείο. Η κανονική ανέλιξη της δίκης περιλαμβάνει την ανεμπόδιστη προώθησή της από στάδιο σε στάδιο ως τον τερματισμό της με την οριστική δικαστική απόφαση.

Τόσο όμως η ανεμπόδιστη προώθηση όσο και ο φυσιολογικός τερματισμός της δίκης με την έκδοση αποφάσεως μπορεί να υπόκεινται σε αποκλίσεις, οι οποίες, επειδή αναφέρονται κυρίως στη χρονική διάσταση του δικαστικού αγώνα μπορούν να ονομαστούν χρονικές αποκλίσεις. Αυτές είναι κατά βάση δύο ειδών: α) είτε οφείλονται στην έκλειψη ή την περιέλευση των διαδίκων σε άλλη κατάσταση, οπότε, καθώς τα αντιδικούντα υποκείμενα της δίκης συνιστούν βασική της προϋπόθεση, έχουμε διακοπή της δίκης και η συνέχισή της προϋποθέτει κάποια διαδικασία επαναλήψεως, β) είτε απορρέουν από συμφωνία των διαδίκων ή μονομερή ενέργεια ενός από αυτούς με τις οποίες προδιαγράφεται ο τερματισμός της δίκης και καθίσταται περιττή ή τυπική η έκδοση δικαστικής αποφάσεως.

Για την εκτίμηση της εύλογης διάρκειας της δίκης θα ληφθούν υπόψη οι συνήθειες, μέσοι και κρατούντες ρυθμοί εκδικάσεως των υποθέσεων, προσαρμοσμένοι ενδεχομένως στις ιδιομορφίες της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Η υπόμνηση για εύλογη διάρκεια δίκης θα πρέπει να νοηθεί και από την άποψη ότι απαγορεύονται οι εξαιρετικά βραχυπρόθεσμες, σύντομες και συνοπτικές δικαιοδοτικές διαδικασίες, που διεγείρουν υπόνοιες προειλημμένων αποφάσεων και προσωποληψίας και καταλύουν οφθαλμοφανέστατα το αίτημα της δίκαιης δίκης. Τούτες, παρατηρήθηκαν ιστορικά σε περιπτώσεις πολιτειακών εκτροπών και ειδικότερα υπό καθεστώς κατάλυσης του δημοκρατικού πολιτεύματος. Με τη θεμελίωση, στις σύγχρονες κοινωνίες, της δημοκρατίας πάνω σε στέρεα βάθρα, τέτοιες «σκοτεινές» περίοδοι φαίνεται να ανήκουν στο παρελθόν. Αυτό, εντούτοις, δεν πρέπει επ' ουδενί να συνεπάγεται χαλάρωση της αδιάκοπης προσπάθειας άσκησης του δημοκρατικού ήθους και βελτίωσης των όρων της σύγχρονης δημοκρατίας

5. Η αρχή της ανεξαρτησίας:

Θεμέλιο της δικαστικής ανεξαρτησίας είναι η λειτουργική και οργανική διάκρισή της από τις άλλες κατευθύνσεις της εκάστοτε κρατικής εξουσίας. Ως θεσμικά ισότιμη, η δικαστική εξουσία απονέμει δικαιοσύνη χωρίς οι άλλες δύο εξουσίες να μπορούν να παρέμβουν σε ό,τι άγει στο σχηματισμό δικανικής κρίσης. Είναι, επομένως, κατά την εκτέλεση του έργου της, ανεξάρτητη, ακριβώς δε η ανεξαρτησία της έναντι των δύο άλλων εξουσιών διασφαλίζει την ισοτιμία της προς αυτές. Η δικαιοδοτική λειτουργία της εκάστοτε κρατικής εξουσίας ασκείται από τα δικαστήρια, που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές, οι οποίοι πρέπει να απολαμβάνουν λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας.

Η λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστών συνίσταται στην υποχρέωσή τους, εν τη ασκήσει, των υπηρεσιακών καθηκόντων τους να υπόκεινται μόνο στους νόμους και τα εθνικά Συντάγματα. Ο δικαστής, λοιπόν, δε θα πρέπει να υπόκειται σε οδηγίες, όσο καλοπροαίρετοι και αν είναι οι αποστολείς τους, με τη μορφή τεκμηριωμένων εγκυκλίων ή με παρατηρήσεις στην έκθεση επιθεώρησης ή με άτυπες αποφάσεις της ολομέλειας του οικείου δικαστηρίου. Βεβαίως, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να γίνει επίκληση της ανάγκης της ενότητας της νομολογίας, και μάλιστα του ίδιου δικαστηρίου, ώστε να μη διαφοροποιείται η ερμηνεία του ίδιου νόμου ανάλογα με την εκάστοτε σύνθεση του ίδιου δικαστηρίου. Όμως, προτάσσεται η ανάγκη αυτή η ενότητα να είναι προϊόν πειστικότητας και όχι πειθαναγκασμού και ποδηγέτησης του εξατομικευμένου δικαστή.

Αναφορικά με την προσωπική ανεξαρτησία των δικαστών, αυτή μπορεί να διασφαλιστεί, σε μία πρώτη φάση, αν οι δικαστές διορίζονται ύστερα από επιτυχία τους σε διαγωνισμό, κατά τον οποίο κρίνονται με εγγυήσεις δυνατότητας αδιάβλητης κρίσης, τόσο κατά τα τυπικά, όσο και κατά τα ουσιαστικά προσόντά τους. Επίσης, το λειτούργημα των δικαστών θα πρέπει να είναι ισόβιο και οι προαγωγές, οι τοποθετήσεις, οι αποσπάσεις, οι μεταθέσεις και οι μετατάξεις τους θα πρέπει να υπόκεινται σε έλεγχο ανωτάτου δικαστικού συμβουλίου. Επιπλέον, η προσωπική ανεξαρτησία θα πρέπει να στηρίζεται σε αντίστοιχη στοιχειώδη οικονομική ανεξαρτησία.

Η εκάστοτε έννομη τάξη θα πρέπει να θεσπίσει μηχανισμούς ελέγχου, έτσι ώστε η δεοντολογική επιταγή της ανεξαρτησίας να βρίσκει κατά το δυνατό οντολογική ανταπόκριση. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται:

- ο έλεγχος των δικαστικών αποφάσεων με ένδικα μέσα. Κύριος σκοπός των ενδίκων μέσων είναι η ολοκλήρωση της έννομης προστασίας με την παροχή δευτερογενούς προστασίας μέσα στο πλαίσιο της ίδιας της δικαστικής λειτουργίας και εναντίον πράξεών της που εμφανίζονται εσφαλμένες. Έτσι, με τον έλεγχο από κατά κανόνα ανώτερους και κατά τεκμήριο καλύτερους δικαστές αυξάνονται οι εγγυήσεις ορθής απονομής της δικαιοσύνης για πρόσωπα που προσφεύγουν ή υπόκεινται στην κρίση της. Επιπλέον, παρέχεται σε κάποιο βαθμό η δυνατότητα και στους ίδιους τους διαδίκους να επανορθώνουν, με τη μεταγωγή της δίκης στο στάδιο των ενδίκων μέσων, δικές τους παραλείψεις κατά την πρωτοβάθμια διαδικασία. Συγχρόνως, καθίσταται επιμελέστερη η πρωτοβάθμια απονομή της δικαιοσύνης, ελέγχεται η ορθότητα της προσβαλλόμενης απόφασης, κυρίως επί τη βάση των αιτιολογιών της, και υπηρετείται η ενοποίηση της νομολογίας και η ενότητα του δικαίου.
- η εξαίρεση των δικαστών, δηλαδή ο αποκλεισμός τους από την εκδίκαση ορισμένης διαφοράς λόγω δεσμού τους είτε προς το αντικείμενο της διαφοράς είτε προς τα πρόσωπα των διαδίκων. Ο θεσμός της εξαιρέσεως προάγει την αμεροληψία της δικαιοσύνης. Οι λόγοι εξαιρέσεως μπορεί να είναι απόλυτοι, όταν από την ύπαρξη ορισμένης σχέσεως τεκμαίρεται αμάχητα ότι η κρίση του

δικαστή θα είναι διαβλητή ή σχετικοί, όταν ανατίθεται σ' αυτόν που κρίνει το λόγο εξαιρέσεως να εξετάζει κάθε φορά και συγκεκριμένα την «υπόνοια προσωποληψίας». Οι απόλυτοι λόγοι εξαιρέσεως στηρίζονται σε δεσμό συγγενικό, νομικό ή οικονομικό του δικαστή προς κάποιο διάδικο. Έτσι, εξαιρείται ο δικαστής, αν είναι ο ίδιος διάδικος ή αν είναι με κάποιο διάδικο συγγενής κατ' ευθεία γραμμή ή εκ πλαγίου εξ αίματος ή εξ αγχιστείας ή συνδέεται μαζί του με υιοθεσία ή είναι ή ήταν σύζυγος ή μνηστήρας του. Ακόμη, αν τελεί σε σχέση συνδικαιούχου, συνυπόχρεου ή υπόχρεου σε αποζημίωση με κάποιο διάδικο, καθώς επίσης και αν συνδέεται συγγενικά προς πρόσωπο, το οποίο για οποιοδήποτε λόγο παίρνει μισθό ή άλλη χορηγία χρηματικής αξίας από φυσικό ή νομικό πρόσωπο με άμεσο ή έμμεσο ιδιωτικό συμφέρον στην έκβαση της δίκης και κατά μείζονα λόγο εξαιρείται, βέβαια, ο δικαστής που έχει ο ίδιος άμεσο ή έμμεσο συμφέρον στη δίκη. Επίσης, καθίσταται εξαιρετός ο δικαστής που με την ίδια ή άλλη ιδιότητα εξέφρασε ήδη επίσημα νομικές ή πραγματικές απόψεις στην ίδια υπόθεση, πράγμα που καθιστά την αναμενόμενη τώρα δικαιοδοτική του κρίση ενδεχομένως προκατειλημμένη. Οι σχετικοί λόγοι εξαιρέσεως καταλαμβάνουν το δικαστή, που έστω και στο παρελθόν είχε διεγείρει ή τώρα διεγείρει υπόνοια προσωποληψίας - ιδίως αν η υπόνοια αυτή στηρίζεται σε ιδιαίτερη φιλία του δικαστή, ιδιαίτερες σχέσεις καθηκόντων ή εξαρτήσεως, «έριδα ή έχθρα» προς κάποιο διάδικο-.

- η ποινική και αστική ευθύνη των δικαστών.
- η περισσότερο ενεργός πειθαρχική ευθύνη τους.
- η απαγόρευση να παρέχουν κάθε άλλη μισθωτή υπηρεσία και να ασκούν οποιοδήποτε επάγγελμα, εκτός αν υπάρχουν εξαιρέσεις που προβλέπει δια των νόμων της η εκάστοτε έννομη τάξη, καθώς και η απαγόρευση ανάθεσης σε αυτούς διοικητικών καθηκόντων.
- η δημοσιότητα των συνεδριάσεων των δικαστηρίων αλλά κυρίως των δικαστικών αποφάσεων, κάτι που, όπως λέχθηκε και προηγουμένα, διευκολύνει το γόνιμο διάλογο για την ορθότητα της δικαστικής απόφασης.

Βέβαια, ένα τέτοιο θεσμικό πλαίσιο και πάλι δε θα είναι απαλλαγμένο από σοβαρές αδυναμίες. Η κυριότερη και σημαντικότερη αδυναμία του συστήματος είναι ότι υποθάλλει τις ανθρώπινες φιλοδοξίες, που δεν μπορεί παρά να έχουν και οι δικαστές, και ιδίως τη φιλοδοξία για διάκριση και ανέλιξη σε δεσπόζουσες θέσεις, κάτι που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε ως αρετή ούτε ως αγαθός σύμβουλος για όποιον έχει ταχθεί να υπηρετήσει τη λειτουργία της δικαιοσύνης. Ο δικαστής οφείλει να είναι ένα και μόνο: ο δικαστής. Δίχως διαβαθμίσεις. Από τη στιγμή που διαβαθμίζεται σε ιεραρχικά επίπεδα, υπαλληλοποιείται και εξωθείται στην άγρα των διακρίσεων, ένα παιχνίδι που γενικώς στους κοινωνικούς ανταγωνισμούς παίζεται περισσότερο στο επίπεδο του φαίνεσθαι και όχι αναγκαία του είναι. Εξωθείται έτσι ο δικαστής να γίνει καριερίστας. Και αυτή η εξώθηση τον πειθαναγκάζει σε

διασυνδέσεις. Ηθικά λοιπόν δεν επιτρέπεται να έχει ο δικαστής άλλη φιλοδοξία, πέρα από του να είναι με τον καιρό όλο και καλύτερος δικαστής.

Στα σύγχρονα δικαιοδικά συστήματα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια, ώστε να καλλιεργηθεί ένα αίσθημα αυτοπεποίθησης και αυτοσεβασμού στους δικαστές και ένα γενικότερο αίσθημα εμπιστοσύνης και αισιοδοξίας στη δικαιοδοτική λειτουργία, κάτι που μπορεί να επιτευχθεί τόσο μέσω της ίδρυσης και λειτουργίας ειδικών σχολών, ως εισαγωγικού προθαλάμου στο δικαστικό σώμα, όσο και με την αύξηση των αποδοχών των δικαστικών λειτουργιών, καθώς και μέσω της δια βίου μετεκπαίδευσής τους.

Πάντως, πέρα από την προσωπική ανεξαρτησία, πρέπει να κατοχυρώνεται και η λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργιών, που συνίσταται στην αυτοτέλεια της δικαιοσύνης ως τρίτης κρατικής λειτουργίας απέναντι στις δύο άλλες κρατικές λειτουργίες, τη νομοθεσία και τη διοίκηση. Η λειτουργική ανεξαρτησία θα πρέπει να επεκτείνεται ακόμα και μέσα στην ίδια τη δικαιοσύνη, απαιτώντας από τα κατώτερα δικαστήρια να παραμένουν καταρχήν ανεπηρέαστα από τις αποφάσεις των ανώτερων δικαστηρίων.

- i) Η δικαστική ανεξαρτησία απέναντι στη νομοθετική εξουσία θα διασφαλιστεί με την αναγόρευση των δικαστηρίων σε κατεξοχήν αρμόδια όργανα για τον έλεγχο της ουσιαστικής συμφωνίας όλων των κανόνων δικαίου προς την εκάστοτε συνταγματική έννομη τάξη. Με άλλα λόγια, εκείνο που επιδιώκεται είναι ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων της εκάστοτε έννομης τάξης. Αυτό σημαίνει ότι τα δικαστήρια δεν υπόκεινται σε οποιοδήποτε κατασκεύασμα της νομοθετικής μηχανής, αλλά μόνο στις νομοθετικές επιταγές των οποίων το περιεχόμενο βρίσκεται σε αρμονία με το εκάστοτε Σύνταγμα. Ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, για να είναι ουσιώδης, θα πρέπει να διέπεται από τους ακόλουθους όρους: α) θα πρέπει να επιχειρείται όχι από ορισμένου είδους ή από ατομικώς ορισμένα δικαστήρια, αλλά από όλα τα δικαστήρια μιας χώρας, β) θα πρέπει όχι να αποτελεί απλώς δικαίωμα, αλλά και να αναγορεύεται σε υποχρέωση των δικαστηρίων, γ) θα πρέπει να αφορά όχι μόνο τους νόμους που προέρχονται από τα νομοθετικά όργανα, αλλά κάθε κανόνα δικαίου, δ) εκείνο που θα ελέγχεται είναι η ενδεχόμενη αντίθεση του περιεχομένου του νόμου προς τα εκάστοτε εθνικά Συντάγματα και όχι λ.χ. αν η ψήφιση του νόμου ακολούθησε τις διαδικαστικές διαπιστώσεις που επιβάλλουν τούτα και ε) ο έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων θα επιχειρείται από τα δικαστήρια μόνο παρεμπιπτόντως, δηλαδή μόνο εφόσον ο ελεγχόμενος νόμος ενδιαφέρει την κρίση της συγκεκριμένης εκάστοτε διαφοράς και ως αυτοτελές αντικείμενο δίκης. Ένας τέτοιος έλεγχος δεν μπορεί να οδηγήσει σε ακύρωση του αντισυνταγματικού νόμου, αλλά μόνο σε μη εφαρμογή του στη συγκεκριμένη περίπτωση.
- ii) Από την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης απέναντι στη νομοθετική εξουσία απορρέουν παραπέρα και τα παρακάτω: α) δε θα επιτρέπονταν κοινοβουλευτικός έλεγχος που αναφέρεται σε εκκρεμή δίκη, β) ο νόμος δε

θα μπορεί να αντιπποιηθεί δικαιοδοτικά έργα, δηλαδή να λύσει συγκεκριμένη διαφορά ή και να εκδοθεί ενόψει συγκεκριμένης διαφοράς εκκρεμούς ενώπιον των δικαστηρίων, γ) ο νόμος δε θα μπορεί να κηρύξει άκυρη ή να καταργήσει ορισμένη δικαστική απόφαση. Θα πρέπει όμως να μπορεί να θεσπίσει νέες ρυθμίσεις που να καταλαμβάνουν και δικαιώματα αναγνωρισμένα ή επιδικασμένα με τελεσίδικες ή και αμετάκλητες αποφάσεις. Αρκεί η ρύθμιση αυτή να επιχειρείται με κανόνες γενικούς, που να μην έχουν χαρακτήρα επεμβάσεως σε ατομικές περιπτώσεις και να μη θίγουν ειδικότερες συνταγματικές διατάξεις.

iii) Η δικαστική ανεξαρτησία απέναντι στην εκάστοτε εκτελεστική εξουσία θα κατοχυρωθεί, αν οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο εκάστοτε εθνικό Σύνταγμα και στους νόμους της εκάστοτε έννομης τάξης. Συνεπώς, οι δικαστές δε θα πρέπει να υπόκεινται σε οποιοδήποτε ρυθμίσεις ή εντολές που απορρέουν από την άλλη εξουσία, την εκτελεστική. Η πολιτική έχει την ενδογενή ροπή ν' απλώνει την εξουσία της, όμοια όπως τα υγρά έχουν από τη φύση τους τη ροπή ν' απλώνουν και να καταλαμβάνουν κάθε κενό χώρο, όπως επίσης ν' ασκούν έντονη πίεση στους ήδη κατειλημμένους. Τούτο καθιστά επιτακτική την ανάγκη του εκάστοτε συνταγματικού πλαισίου να μην αφήνει δυνατότητες λειτουργίας υπόγειων διαρροών. Συμπερασματικά, η δικαστική εξουσία θα πρέπει να είναι θεσμικά ισότιμη των άλλων εξουσιών κάθε χώρας. Ισότητα που -πρέπει να επισημανθεί- δυστυχώς, βαίνει μειούμενη στη συνείδηση των πολιτών, την οποία διαμορφώνει η σύγχρονη πραγματικότητα, αποδεικνύοντας ότι την ουσιαστική πολιτική υπεροχή, ιδίως υπό καθεστώς εναλλαγής στην εξουσία μονοκομματικών κυβερνήσεων, διαθέτει η εκτελεστική εξουσία. Γνώριμη είναι και η άποψη ότι, ιδίως στα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα, η νομοθετική εξουσία διαθέτει κάποιο προβάδισμα, κυρίως λόγω της αδιαμφισβήτητης πολιτικής υπεροχής της ως του κατεξοχήν αντιπροσωπευτικού σώματος του λαού. Εκείνο που πρέπει να γίνει κτήμα όλων των πολιτών είναι ότι σ' ένα πλαίσιο που ως κατευθυντήρια αρχή έχει την αξία του ανθρώπου, η απόδοση δικαιοσύνης δε θα πρέπει να νοείται ως κατώτερης σημασίας από τη θέσπιση των κανόνων που διέπουν τις έννομες σχέσεις και, βέβαια, από τη διαχείριση των πολιτικών υποθέσεων.

iv) Αφήσαμε, τέλος, τη δικαστική ανεξαρτησία που πρέπει να υφίσταται και μέσα στους κόλπους της ίδιας της δικαιοσύνης. Επομένως, οι γνώμες των ανώτερων δικαστών ή οι αποφάσεις των ανώτερων δικαστηρίων δε θα πρέπει να δεσμεύουν την κρίση των κατωτέρων. Όστε οποιοδήποτε δικαστήριο να έχει τη νομική ευχέρεια να απομακρυνθεί από πάγια νομολογία ανώτερων δικαστηρίων, αν και βέβαια ο φόβος ευδόκιμης ασκήσεως ενδίκων μέσων θα αποθαρρύνει, εύλογα, τη συχνή προσφυγή σ' αυτήν την ευχέρεια. Επιπλέον, οποιοδήποτε δικαστήριο θα πρέπει να μπορεί να αποστεί και από τη δική του πάγια νομολογία οποτεδήποτε θα τη θεωρούσε τυχόν εσφαλμένη.

Πάντως, το πρόβλημα της δικαστικής ανεξαρτησίας είναι τόσο παλιό όσο και ο θεσμός της δίκης. Οπωσδήποτε η ανάγκη για δίκαιη κρίση σ' αυτόν εδώ τον κόσμο δεν αποθάρρυνε τις ανησυχίες των ανθρώπων. Και αυτών ακριβώς των αναζητήσεων καρπός είναι η επιταγή για κράτος δικαίου, που μπορούμε να βιώνουμε στην εποχή μας, με όποιες ατέλειες. Ατέλειες, που συντηρούν το πρόβλημα ανοιχτό και επίκαιρο.

6. Η αρχή της αμεροληψίας:

Σημαντική θεσμική εγγύηση της ουδετερότητας, ως συστατικού στοιχείου της έννοιας της δικαιοσύνης, είναι η σαφής διάκριση του δικαστηρίου από τα άλλα υποκείμενα της έννομης σχέσης της δίκης, δηλαδή από τους διαδίκους, αλλά και από τα άλλα πρόσωπα που συμπράττουν στη διαδικασία, όπως λ.χ. οι μάρτυρες.

Εύστοχα, η υποχρέωση αμεροληψίας των δικαστών κατά το σχηματισμό και την εκφορά της δικανικής κρίσης εκλαμβάνεται ως απόρροια της αρχής της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Πράγματι, η δικαστική αμεροληψία δε διασφαλίζεται χωρίς δικαστική ανεξαρτησία. Ενώ είναι νοητή και, κάποτε υπαρκτή, μεροληπτική δικαιοσύνη ακόμα και υπό καθεστώς ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας.

Η δικαστική αμεροληψία ανάγεται στο ενδιάθετο φρόνημα του δικαστή και διαγιγνώσκεται στην εφαρμογή του κανόνα δικαίου. Με ευχερέστερη τη διάγνυσή της, όταν ο κανόνας δικαίου παρέχει ασφαλή ερμηνευτικό οδηγό, δυσχερέστερη, όταν ο κανόνας δικαίου είναι ασαφής ή δυσερμήνευτος.

Προκειμένου να αποφεύγονται υπόνοιες περί μεροληψίας του δικαστή και, εν γένει, του δικαστικού λειτουργού, η εκάστοτε έννομη τάξη θεσπίζει περιπτώσεις κατά τις οποίες επιβάλλεται η εξαίρεσή του (ύπαρξη προσωπικού συμφέροντος από την έκβαση της δίκης, ιδιαίτερη φιλία ή έχθρα ή συγγενικός δεσμός με κάποιον από τους διαδίκους, βλ. και παραπάνω).

Εξάλλου, ο δικαστής θα πρέπει να υποχρεούται, στο πλαίσιο της αρχής της αμεροληψίας, να απέχει της εξώδικης έκφρασης γνώμης, όταν αυτή μπορεί να συναρτηθεί με συγκεκριμένη υπόθεση, όπως θα οφείλει το δικαστήριο να μην έχει εκφρασθεί ως γνωμοδοτικό όργανο για τη νομιμότητα του κανόνα δικαίου που θα εφαρμόσει, υπό την αυτή σύνθεση, ως δικαιοδοτικό όργανο, σε συγκεκριμένη υπόθεση (δομική αμεροληψία).

Η αμεροληψία των δικαστικών λειτουργών αποτελεί και κοινωνικό αίτημα. Η δικαστική απόφαση δεν επιδέχεται επιρροές από πρόσωπα και πολιτικές καταστάσεις. Η αμεροληψία των δικαστών απαιτεί έτσι την ψυχική και πνευματική ωριμότητά τους, προϋποθέτει αυξημένο το αίσθημα της ευθύνης τους και επιβάλλει την ολοκλήρωση και την ακεραιότητα της προσωπικότητάς τους. Διασφαλίζει την απροσωποληψία, την ισότητα, την αξιοκρατία και την ισονομία. Συντελεί, πράγματι, στο να απονέμεται η δικαιοσύνη δικάως.

7. Δικαστική πληρεξουσιότητα:

A) Έννοια και ιστορική αναδρομή του θεσμού των δικηγόρων:

Σπουδαία συμβολή στην απονομή της δικαιοσύνης παρέχουν οι δικηγόροι. Πρόκειται για βοηθητικά πρόσωπα της δικαιοσύνης, που περιβάλλονται συνήθως, κατά τα περισσότερα εθνικά δίκαια, την ιδιότητα του άμισθου δημόσιου λειτουργού, του οποίου όμως η επαγγελματική δραστηριότητα τον φέρνει κατά κανόνα πολύ κοντά στα άλλα ελεύθερα επαγγέλματα. Οι δικηγόροι δικαιούνται σεβασμού και τιμής τόσο από τα δικαστήρια όσο και από κάθε άλλη αρχή. Κύριο έργο των δικηγόρων είναι η γραπτή και προφορική αντιπροσώπευση των εντολέων τους ενώπιον των δικαστικών και των διοικητικών αρχών, καθώς και η παροχή νομικών συμβουλών και συνδρομής κατά τη σύνταξη συμβολαίων, ή διακανονισμών, ανεξάρτητα από κάθε δικαστική διαφορά.

Με τη συμβολή των δικηγόρων αποκαθαίρονται τα νομικώς κρίσιμα πραγματικά περιστατικά από τα επουσιώδη και παρουσιάζονται στο δικαστήριο μόνο τα πρώτα σε συστηματική κατάταξη. Επίσης, διατυπώνονται τα νομικά επιχειρήματα και διευκολύνεται η λύση των νομικών ζητημάτων. Τέλος, χάρη στην κοινή βασική παιδεία και την κοινή επαγγελματική πείρα των δικηγόρων, εξουδετερώνεται κάπως η φυσική ανισότητα μεταξύ των διαδίκων. Ο δικηγόρος είναι καταρχήν υποχρεωμένος να συμβιβάζει τις διαφορές. Αν πάντως αυτές απολήξουν σε δίκη, οφείλει να συμβάλλει στην επικράτηση της αλήθειας και του δικαίου, πράγμα που σημαίνει ότι ως προς τα πραγματικά περιστατικά προσκολλάται απαρέγκλιτα στην αλήθεια, ενώ από τους νομικούς ισχυρισμούς προβάλλει μόνο εκείνους που είναι σοβαρά υποστηρίξιμοι. Η άσκηση του λειτουργήματος υπόκειται σε πολλαπλές υποχρεώσεις, ιδιαίτερα την έντιμη και ευσυνείδητη παροχή των υπηρεσιών του δικηγόρου, την ευπρεπή διαγωγή, τη διατήρηση γραφείου, την υποβολή, κάθε χρόνο, δήλωσης για την άσκηση της δικηγορίας κλπ. Οι δικηγόροι υπερασπίζονται τις υποθέσεις «μετ' ανεξαρτησίας γνώμης» απέναντι στους πελάτες τους. Η εν γένει ανεξαρτησία του δικηγόρου προάγεται και από το χαρακτηρισμό του λειτουργήματός του ως ασυμβίβαστου προς δημόσια ή ιδιωτική θέση ή προς την άσκηση εμπορικής ή άλλης δραστηριότητας. Η σχέση του δικηγόρου με τον πελάτη του είναι σχέση απόλυτα προσωπικής και εμπιστευτικής χροιάς.

Ο θεσμός του δικηγόρου έχει παλαιότατες ρίζες. Εμφανίστηκε ήδη στην αρχαία Ελλάδα υπό τη μορφή των ρητόρων που συνέθεταν τους δικανικούς λόγους. Ανδρώθηκε από τότε και επιβίωσε σε πολλές χώρες και υπό ποικίλα καθεστώτα, ως απαραίτητος βοηθός των διαδίκων και συνεργάτης των δικαστηρίων στην ορθή τομή των διαφορών. Προσπάθειες που μερικές φορές στην ιστορία (Γαλλική Επανάσταση, Ρωσική Επανάσταση) καταβλήθηκαν να αντικατασταθούν οι δικηγόροι με αντίστοιχες δημόσιες υπηρεσίες απέτυχαν, επειδή ο δημόσιος τομέας δεν μπορούσε να εκδηλώνει επαρκές ενδιαφέρον για τις ιδιωτικές υποθέσεις των πολιτών και επομένως η παρέμβαση των δικηγόρων ήταν αναγκαία για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Στη σύγχρονη εποχή, προβάλλεται ανάγκη για μεγαλύτερη ελευθέρωση στο χώρο της δικηγορίας. Η ανάγκη αυτή επιβάλλεται από τη μεταβολή των αντιλήψεων ανάμεσα

στην ελευθερία και ατομιστική παράδοση του δικηγορικού λειτουργήματος, από τις πιεστικές ανάγκες των σημερινών τεχνοκρατούμενων κοινωνιών και από τους κανόνες της ελεύθερης επαγγελματικής εγκαταστάσεως, πέρα από κρατικά σύνορα, μέσα στο χώρο της Ε.Ε.

Σε ορισμένες χώρες υφίσταται και ο θεσμός του δικολάβου, του προσώπου δηλαδή που χωρίς να έχει τα νόμιμα προσόντα δικηγόρου (πτυχίο νομικής σχολής), ασκεί δικηγορικά καθήκοντα. Οι δικολάβοι περιβάλλονται συνήθως την ιδιότητα αμίσθου δημοσίου υπαλλήλου και υπέχουν ανάλογες προς τους δικηγόρους υποχρεώσεις. Μπορούν και αυτοί να εκπροσωπήσουν τους διαδίκους, αλλά μόνο ενώπιον ορισμένου τύπου και ορισμένου βαθμού δικαστηρίων (κατά βάση ειρηνοδικείων). Για το διορισμό των δικολάβων τίθεται συνήθως σειρά προϋποθέσεων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται η ιθαγένεια του κράτους στα δικαστήρια του οποίου θα διορισθεί το συγκεκριμένο πρόσωπο δικολάβος, η ενηλικότητα, η αποχή από την άσκηση άλλων διοικητικών καθηκόντων, η εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων, η έλλειψη καταδίκης σε βάρος του συγκεκριμένου προσώπου που θα διορισθεί δικολάβος, η στοιχειώδης μόρφωση και η επιτυχία στις εξετάσεις που προβλέπει ο νόμος. Μετά το διορισμό του, ο δικολάβος δίνει συνήθως τον όρκο του δημοσίου υπαλλήλου.

Σε μια τελευταία αποστροφή αυτής εδώ της εισαγωγής, πρέπει να επισημανθεί ότι σε ορισμένες χώρες τις Ε.Ε. (Γαλλία, Ιταλία, Αγγλία) υπάρχουν δύο είδη δικηγόρων: αυτοί που συντάσσουν δικόγραφα και αυτοί που αγορεύουν ενώπιον των δικαστηρίων. Ειδικότερα, στη Γαλλία το λειτουργήμα διαιρείται σε δύο κλάδους, τους *avocats* και τους *avoués*. Οι πρώτοι αναλαμβάνουν την υπεράσπιση ενώπιον οποιουδήποτε δικαστηρίου εκτός του Ανωτάτου Ακυρωτικού (Αρείου Πάγου) και του Συμβουλίου της Επικρατείας, αλλά δεν είναι νόμιμοι αντιπρόσωποι του διαδίκου. Την αντιπροσώπευση αυτήν και τη διενέργεια διαδικαστικών πράξεων την αναλαμβάνουν οι *avoués*, των οποίων η αρμοδιότητα περιορίζεται στα όρια της περιφέρειας ενός εφετείου. Το λειτουργήμα του *avoué* αποτελεί ένα είδος κεκτημένου περιουσιακού στοιχείου και μπορεί να μεταβιβαστεί με συμβόλαιο ή με διαθήκη, από τον ίδιο ή τους κληρονόμους του, σε πρόσωπο που διαθέτει τα νόμιμα προσόντα. Η υπεράσπιση και η εκπροσώπηση ενώπιον του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου της Επικρατείας γίνεται από ειδική κατηγορία δικηγόρων τους *avocats aux Conseils*.

Ανάλογη προς την ανωτέρω διάκριση μεταξύ *avocats* και *avoués*, είναι η διάκριση μεταξύ δικηγόρου (*avvocato*) και πληρεξουσίου (*procuratore*) στην Ιταλία, όπου όμως το ίδιο πρόσωπο μπορεί να ασκήσει συσσωρευτικά τα δύο λειτουργήματα. Σε καμία όμως περίπτωση τα λειτουργήματα αυτά δεν είναι μεταβιβάστα, όπως εκείνο του *avoué*. Η διαίρεση του λειτουργήματος, χωρίς δυνατότητα συσσωρευσης, ανευρίσκεται και στην Αγγλία, μεταξύ *barrister* και *solicitor*. Οι πρώτοι ασχολούνται ουσιαστικά με την ενώπιον των δικαστηρίων υπεράσπιση και αυτοί που διακρίθηκαν μεταξύ αυτών ονομάζονται «Σύμβουλοι του βασιλέως» (*King's Counsel*). Οι *barristers* μπορούν να διοριστούν δικαστές και μάλιστα τα μέλη των ανώτερων δικαστηρίων εκλέγονται αποκλειστικά από αυτούς. Ο *solicitor* αναλαμβάνει την υπεράσπιση σε κατώτερα δικαστήρια και ασκεί, γενικότερα, καθήκοντα εκπροσώπησης κατά τρόπο ανάλογο προς τους Ιταλούς *procuratori*. Οι

εξωδικαστικές πράξεις, οι οποίες πολλές φορές στην Ελλάδα και αλλού (π.χ. Ιταλία) ενεργούνται από τους συμβολαιογράφους, στην Αγγλία εκτελούνται κατά κανόνα από τους *solicitors*.

Πάντως, ο διχασμός αυτός τείνει να περιοριστεί και το λειτούργημα των δικηγόρων να ενοποιηθεί. Στη Γερμανία, έτσι, το λειτούργημα είναι ενιαίο και ασκείται από το *Rechtsanwalt*, ο οποίος πρέπει να υποστεί προηγουμένως δύο εξετάσεις. Μετά την πρώτη εξέταση γίνεται *referendar* (πάρεδρος), μετά τετραετία και νέα εξέταση *assessor* (τακτικός) και μετά νέα άσκηση (γενικά ενός χρόνου) ονομάζεται από τον υπουργό Δικαιοσύνης *Rechtsanwalt*, γεγονός που του δίνει το δικαίωμα να ασκεί το επάγγελμά του ενώπιον ενός ορισμένου δικαιοδοτικού οργάνου. Και στην Ελλάδα, τέλος, το λειτούργημα εμφανίζεται ενοποιημένο, επιτελώντας την ίδια περίπτωση αποστολή, όπως και στις διάφορες αναπτυγμένες χώρες, με κάποιες εντούτοις διαφορές όσον αφορά τους νομικούς κανονισμούς της άσκησης του, κάποτε μάλιστα και την ειδικότερη ένταξή του στα πλαίσια της γενικής δικαιοδοτικής λειτουργίας.

B) Το περιεχόμενο της δικαστικής πληρεξουσιότητας:

Εκτός από το δικαστήριο, φορείς της δίκης είναι και οι διάδικοι. Διάδικοι καλούνται τα πρόσωπα μεταξύ των οποίων δημιουργείται η έννομη σχέση της δίκης. Στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία οι διάδικοι είναι τουλάχιστον δύο. Είναι αδιανόητη η διεξαγωγή δίκης με ένα διάδικο αποκλειστικά, αφού η δική του έννομη κατάσταση καθ' εαυτή δεν μπορεί να οδηγήσει σε γένεση διαφοράς, αλλά δεν επιτρέπεται ούτε η εκπροσώπηση αντιτιθέμενων συμφερόντων στη δίκη από ένα διάδικο. Οι δύο αρχέτυπες μορφές διαδίκων ονομάζονται ενάγων και εναγόμενος. Ενάγων είναι εκείνος που ζητεί δικαστική προστασία και εναγόμενος εκείνος, κατά του οποίου ζητείται δικαστική προστασία. Και από τις δύο πλευρές των αντιτιθέμενων υποκειμένων της δίκης μπορεί να εμφανίζεται πλειονότητα διαδίκων, που έτσι συμμαχούν μεταξύ τους. Τότε έχουμε ομοδικία, που ονομάζεται ενεργητική, όταν οι ενάγοντες είναι περισσότεροι από έναν και παθητική, όταν πλειονότητα υφίσταται στην πλευρά των εναγομένων. Πάντως, οι διάδικοι πρέπει να είναι πρόσωπα υπαρκτά, δηλαδή πραγματικά και εν ζωή.

Η ικανότητα διαδίκου θα πρέπει να αναγνωριστεί σε καθέναν που έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, δηλαδή σε ό,τι ονομάζεται πρόσωπο, είτε φυσικό, που είναι κάθε άνθρωπος ανεξάρτητα από ηλικία, είτε νομικό, όπως π.χ. σωματεία, ιδρύματα, επιτροπές εράνων, αστικές και εμπορικές εταιρίες, νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου κλπ. Από την ικανότητα διαδίκου θα πρέπει να διακριθεί καθαρά η δυνατότητα δικαστικής παραστάσεως, η οποία, σε αντίθεση με την ικανότητα διαδίκου που αναφέρεται στη δίκη καθόλου και δίνει απάντηση στο ερώτημα ποιος μπορεί να καταστεί υποκείμενό της, ώστε να καρπωθεί τα ευμενή ή να επιβαρυνθεί με τα δυσμενή αποτελέσματά της, περιλαμβάνει και την εξουσία του διαδίκου να επιχειρεί και διαδικαστικές πράξεις, εξουσία που προϋποθέτει αναπτυγμένη κρίση και συνειδηση των συνεπειών τους. Επιβάλλεται, επακόλουθα, να μην απονεμηθεί σ' όλους τους διαδίκους η ικανότητα δικαστικής

παραστάσεως, αλλά να εξαιρεθούν οι ανήλικοι, όσοι τελούν υπό δικαστική ή νόμιμη απαγόρευση ή δικαστική αντίληψη καθώς και όσοι δεν έχουν στη συγκεκριμένη περίπτωση συνείδηση των πράξεων τους ή χρήση του λογικού τους λόγω πνευματικής νόσου. Όταν λείπει η ικανότητα δικαστικής παραστάσεως, ο ανίκανος διάδικος θα εκπροσωπείται από το νόμιμό του αντιπρόσωπο.

Ακόμη όμως και αν συντρέχουν ικανότητα διαδίκου και ικανότητα δικαστικής παραστάσεως, ο διάδικος σπάνια θα παρίσταται αυτοπροσώπως ενώπιον του δικαστηρίου. Και τούτο, γιατί συχνά ως τρίτο στοιχείο έγκυρης παραστάσεως απαιτείται το δικαίωμα της προφορικής και γραπτής επικοινωνίας με το δικαστήριο, η ικανότητα του «δικολογείν», η οποία επιφυλάσσεται συνήθως μόνο στους δικηγόρους. Έτσι, οι μη δικηγόροι διάδικοι θα παρίστανται συνήθως μέσω πληρεξουσίου δικηγόρου, εκτός αν πρόκειται για δίκες ή διαδικαστικές πράξεις με ελάσσονα ή επείγοντα χαρακτήρα, όπου μπορεί να επιτρέπεται καταρχήν η αυτοπρόσωπη παράσταση. Αυτοπροσώπως, τέλος, θα πρέπει να επιχειρούνται και ορισμένες έντονα προσωπικές πράξεις, όπως η ορκοδοσία και η εξέταση των διαδίκων.

Για την παροχή της δικαστικής πληρεξουσιότητας θα απαιτείται συνήθως είτε συμβολαιογραφικό έγγραφο είτε προφορική δήλωση του διαδίκου ενώπιον δικαστικής αρχής, που καταχωρίζεται στα πρακτικά ή στην έκθεση. Από πλευράς εκτάσεως, η πληρεξουσιότητα μπορεί να αφορά μία, ορισμένες ή και όλες τις δίκες του εξουσιοδοτούντος. Το περιεχόμενο της πληρεξουσιότητας θα πρέπει να περιλαμβάνει όλες τις κύριες ή παρεπόμενες πράξεις της δίκης και θα πρέπει να μπορεί να περιορισθεί ή και να διευρυνθεί υπό προϋποθέσεις. Απαραίτητο στοιχείο της πληρεξουσιότητας θα είναι και η αναγραφή των ονομάτων των πληρεξουσίων, οι οποίοι μπορεί να είναι και περισσότεροι, εκπροσωπώντας το διάδικο είτε όλοι μαζί είτε καθένας χωριστά. Ο πληρεξούσιος πάντως δε θα πρέπει να μπορεί να διορίσει άλλο δικηγόρο υποκατάστατο, εκτός αν του το επέτρεψε ο διάδικος ή πρόκειται για διαδικαστική πράξη με ελάσσονα σημασία. Πρώτο χρονικό σημείο για τον έλεγχο της πληρεξουσιότητας θα είναι, κατά κανόνα, η πρώτη συζήτηση επ' ακροατηρίου. Αναφορικά με την παύση της πληρεξουσιότητας, αυτή θα ρυθμίζεται ειδικά από το κάθε εθνικό δίκαιο, το οποίο όμως θα πρέπει να στηρίζεται στη βασική αρχή ότι πρόκειται για σχέση απόλυτης προσωπικής εμπιστοσύνης. Σαν λόγοι παύσεως θα μπορούσαν να αναφερθούν ο θάνατος ή η επέλευση ανικανότητας δικαστικής παραστάσεως στο διάδικο, τα αντίστοιχα φαινόμενα στον πληρεξούσιο δικηγόρο, η ανάκληση της πληρεξουσιότητας και η παραίτηση του πληρεξουσίου απ' αυτήν και τέλος η περάτωση της δίκης ή της πράξεως για την οποία είχε δοθεί η πληρεξουσιότητα.

Στις εξουσίες που θα έχει ο δικαστικός πληρεξούσιος θα είναι και να παραλαμβάνει όλα τα έγγραφα που ανάγονται στη δίκη και απευθύνονται στο διάδικο, ο οποίος τον διόρισε. Αυτή η εξουσία εκφράζεται στην τεχνική νομική γλώσσα με τον όρο αντίκλητος. Αντίκλητος, λοιπόν, θα είναι το πρόσωπο που κατά τούτο μόνο θα εκπροσωπεί το διάδικο, κατά το ότι θα νομιμοποιείται να παραλαμβάνει τα προς το διάδικο απευθυνόμενα έγγραφα. Η εξουσία του δικαστικού πληρεξουσίου ως αντικλήτου θα λήγει όταν παύει και η πληρεξουσιότητα, όπως π.χ. λόγω θανάτου,

τερματισμού της υποθέσεως, ανακλήσεως της πληρεξουσιότητας ή παραιτήσεως απ' αυτή. Βέβαια, δε θα αποκλείεται επίδοση και προς το διάδικο τον ίδιο, οπότε στην ουσία θα παρέχεται στον αντίδικο διαζευκτική ευχέρεια να επιλέξει όποια κατεύθυνση επιδόσεως θέλει, η επίδοση δηλαδή προς τον αντίκλητο θα είναι δυναμική. Ο νόμος, τέλος, θα πρέπει να επιβάλλει μηχανισμούς που δε θα δυσχεραίνουν τις επιδόσεις.

Αναντίρρητα, ο θεσμός του δικηγόρου συμβάλλει σημαντικά στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης, καθώς βοηθείται κατά πολύ ο δικαστής με την έγγραφη ή προφορική και εκ μέρους δικηγόρων *lege artis* διατυπωμένη ανάπτυξη όχι μόνο των πραγματικών ισχυρισμών των διαδίκων, αλλά και των νομικών τους απόψεων, καθώς και της αξιολογήσεως των αποδεικτικών μέσων.

Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 3 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΙΙ-107 ΣΧ.ΕΥΡ.Σ.:

1. Ευεργέτημα πενίας:

Όπως κάθε κοινωνικό φαινόμενο, έτσι και η δίκη έχει τις οικονομικές της παραμέτρους. Η χρονική της επιμήκυνση και η σύμπραξη πολλών προσώπων προκαλεί κόστος, πολλές φορές σημαντικό, το οποίο πρέπει τελικά να βαρύνει ορισμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Στην περίπτωση αυτήν, ανακύπτει το πρόβλημα, ως πιο βαθμό η απονομή της δικαιοσύνης αποτελεί κρατική υπηρεσία παρεχόμενη στους πολίτες δωρεάν, καλυπτόμενη δηλαδή από τα γενικά έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού, και από ποιο σημείο και πέρα η οικονομική επιβάρυνση προσήκει να αναληφθεί από τα πρόσωπα που προκαλούν ή ωφελούνται από τη διεξαγωγή της. Η σύγχρονη αντίληψη της δικαιοσύνης ως κοινωνικής λειτουργίας επιβάλλει να καταστεί προσιτή σε όλους ανεξάρτητα από τις οικονομικές τους δυνατότητες. Τούτο συνεπάγεται αυτονόητα την ενίσχυση των αδυνάτων. Η παρ. 3 του άρθρ. ΙΙ-107 ΣχΕυρΣ ασχολείται, κατ' αυτόν τον τρόπο, με το ευεργέτημα της πενίας.

Η παρ. 3 του άρθρ. ΙΙ-107 ΣχΕυρΣ αναγνωρίζει κρατική βοήθεια για διεξαγωγή δίκης στους οικονομικά αδυνάτους υπό τον αδόκιμο - αν όχι και υποτιμητικό - όρο «ευεργέτημα πενίας». Το ευεργέτημα πενίας θα παρέχεται σε εκείνον, ο οποίος δε διαθέτει επαρκείς πόρους, ικανούς να του εξασφαλίσουν την αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Η αόριστη νομική έννοια των «επαρκών πόρων» εξειδικεύεται ως εξής: το ευεργέτημα πενίας θα παρέχεται σε εκείνον, ο οποίος δεν είναι σε θέση αποδεδειγμένα να καταβάλει τα έξοδα της δίκης χωρίς να περιορισθούν έτσι τα απαραίτητα για τη διατροφή του ίδιου και της οικογένειάς του μέσα. Θα απαιτηθεί, επομένως, για να απονεμηθεί το ευεργέτημα πενίας, να περιορίζονται σε περίπτωση μη απονομής του τα απαραίτητα μέσα διατροφής και όχι απλώς το υφιστάμενο επίπεδο διαβίωσης. Εξάλλου, η διατύπωση της παρ. 3 του άρθρ. ΙΙ-107 ΣχΕυρΣ «...εφόσον το ευεργέτημα αυτό είναι αναγκαίο για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη», θεσπίζει και σύνδεσμο με την ουσία της

διαφοράς, υπό την έννοια ότι η δίκη πρέπει να μην εμφανίζεται ως προφανώς άδικη ή ασύμφορη. Υπό ανάλογους όρους θα πρέπει να γίνει δεκτή καταβολή του ευεργετήματος της πενίας και σε κοινωφελή ή μη κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα, σε ομόρρυθμες ή ετερόρρυθμες εταιρίες ή σε συνεταιρισμούς, καθώς και στους αλλοδαπούς που υπάγονται στη δικαιοδοσία δικαστηρίων ξένης χώρας, υπό τον όρο, βέβαια, της αμοιβαιότητας. Αν εκλείψουν ή περιορισθούν οι προϋποθέσεις που κάθε φορά θεσπίζονται για την παροχή του, το ευεργέτημα πενίας θα πρέπει να υπόκειται σε ανάκληση ή περιορισμό με απόφαση του αρμόδιου δικαστή.

Το ευεργέτημα της πενίας δε θα πρέπει να παρέχεται αφηρημένα σε ορισμένο πρόσωπο, αλλά πάντοτε σε αναφορά προς συγκεκριμένη δίκη και θα ισχύει για κάθε φάση της. Το ευεργέτημα της πενίας θα πρέπει να αποσβέννυται όμως με το θάνατο του φυσικού προσώπου ή τη διάλυση του νομικού προσώπου, αν τα γεγονότα αυτά επέλθουν πριν από το τελικό πέρας της δίκης. Το περιεχόμενο του ευεργετήματος της πενίας εξαντλείται στην προσωρινή απαλλαγή - ενδεχομένως και μόνο μερική - του διαδίκου από την υποχρέωση προκαταβολής όλων των δικαστικών εξόδων, τόσο των τελών που οφείλονται στο δημόσιο όσο και των αμοιβών των εξόδων τρίτων παραγόντων της δίκης. Ο διάδικος θα πρέπει να μπορεί μάλιστα να ζητήσει το διορισμό δικηγόρου, συμβολαιογράφου και δικαστικού επιμελητή, που θα υποχρεούνται να του παρέχουν την επαγγελματική τους συνδρομή χωρίς αξίωση προκαταβολής.

Το ευεργέτημα της πενίας παρέχεται συνήθως με αίτηση του ενδιαφερομένου διαδίκου από το δικαστήριο, ενώπιον του οποίου εκκρεμεί ή πρόκειται να εισαχθεί η δίκη. Η αίτηση θα πρέπει να αναφέρει και τα αποδεικτικά μέσα που υπάρχουν για την κύρια υπόθεση, καθώς και να συνοδεύεται από πιστοποιητικά του δημάρχου και του οικονομικού εφόρου για την οικονομική κατάσταση του αιτούντος. Η εκδίκαση της αιτήσεως θα γίνεται συνήθως ατελώς και η απόφαση θα στηρίζεται σε πιθανολόγηση των στοιχείων.

Η απονομή του ευεργετήματος της πενίας θα απαλλάσσει μόνο από την προκαταβολή των εξόδων και δε θα επηρεάσει την εκ των υστέρων κατανομή της δικαστικής δαπάνης, που θα εκκαθαρίζεται κανονικά με την οριστική απόφαση του δικαστηρίου. Πότε θα εισπραχθεί αυτή η δαπάνη, εξαρτάται από το πρόσωπο που καταδικάζεται σ' αυτήν: αν με τη δικαστική δαπάνη βαρύνεται τελικά ο αντίδικος του πένητος, η είσπραξη θα γίνεται άμεσα, ενώ αν βαρύνεται ο πένης, μόνο όταν εκλείψουν οι προϋποθέσεις της παροχής του ευεργετήματος και αυτό ανακληθεί ή περιορισθεί. Σε κάθε περίπτωση, η εκάστοτε έννομη τάξη θα πρέπει να καταστρώνει μηχανισμούς είσπραξης των δημοσίων τελών. Ακόμα, θα πρέπει να προβλέπει χρηματική ποινή για όσους επιτυγχάνουν το ευεργέτημα της πενίας με αναληθείς δηλώσεις ή στοιχεία.

Η εφαρμογή της ρυθμίσεως του ευεργετήματος της πενίας είναι συχνά περιορισμένη λόγω του συνήθους κοινωνικού ενδοιασμού των διαδίκων να υπαχθούν στην κατηγορία των πενήτων. Στον τομέα αυτό υπάρχουν πλατιά περιθώρια νομοθετικών βελτιώσεων και κοινωνικών προσαρμογών, που μπορούν να εμπνευστούν από τις προχωρημένες και διαρκώς εξελισσόμενες κατά τα τελευταία

χρόνια, ξένες ρυθμίσεις των legal aid, assistance judiciaire και Prozesskostenhilfe. Η δικαστική προστασία των δικαιωμάτων, από τη στιγμή μάλιστα που είναι και κατοχυρωμένη στο ΣχΕυρΣ, δε συνιστά οριακή ενασχόληση ζωής ή θανάτου και θα πρέπει να ενισχύεται από τα κράτη και πέρα του χαμηλού επιπέδου της στοιχειώδους διαβίωσης.

- Τ Ε Λ Ο Σ -

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Ανασκοπώντας τα όσα λέχθηκαν στην παρούσα εργασία για το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δίκης κατά το άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ, θα επιχειρηθεί εδώ μία σύντομη υπενθύμιση των βασικών πτυχών αυτού του θέματος:

Α) *Δικαιώματα και ελευθερίες του ΣχΕυρΣ*: Στο εν λόγω τμήμα επιχειρείται να προσδιοριστεί η έννοια του δικαιώματος, ενώ παράλληλα γίνεται μια διάκριση των δικαιωμάτων που διασφαλίζονται από το ΣχΕυρΣ σε ατομικά ή θεμελιώδη, σε πολιτικά και σε αστικά και συγκεκριμενοποιείται το περιεχόμενο της κάθε κατηγορίας. Εν συνεχεία, αποκρυσταλλώνεται η έννοια της ελευθερίας και γίνεται μια μικρή εισαγωγή στην προβληματική της διάκρισης μεταξύ ατομικών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών. Τέλος, αναφέρονται επιγραμματικά και επισκοπικά κάποια από τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που κατοχυρώνονται στο ΣχΕυρΣ.

Β) *Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου*: Το παρόν τμήμα κρίθηκε σκόπιμο να διαιρεθεί σε δύο σκέλη. Το πρώτο καταπιάνεται με τον ορισμό των εννοιών του δικαστηρίου και του δικαστή, μιλά για τον κανόνα της μοναδικότητας των δικαστηρίων, ως άμεσων οργάνων της εκάστοτε πολιτείας για την απονομή δικαιοσύνης και οριοθετεί την έννοια της δικαιοσύνης υπό πολιτιστικούς όρους. Το δεύτερο εισάγει σε μία διάκριση των θεμελιωδών δικονομικών δικαιωμάτων της εποχής μας, επιχειρεί μια συστηματική προσέγγιση των τελευταίων, εντοπίζοντας μια προβαθμίδα και τέσσερις κύριες κατηγορίες τους, και, τέλος, περιστρέφεται γύρω από το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής, αναλύοντάς το διεξοδικά.

Γ) *Η αρχή του «νόμιμου» δικαστή*: Εν προκειμένω, αυτό που ενδιαφέρει είναι η έννοια του νόμιμου δικαστή, η ιστορική κατοχύρωσή της στα διάφορα συνταγματικά κείμενα, καθώς και το πως εξειδικεύεται η συγκεκριμένη αρχή τόσο ως προς το εκάστοτε δικαστήριο ως σύνολο όσο και ως προς τους εκάστοτε δικαστές που το συνθέτουν.

Δ) *Το αίτημα για δίκαιη δίκη*: Εδώ, η ανάλυση ξεκινά με έναν προσδιορισμό της λέξης «δίκαια», όπως αυτή μνημονεύεται στην παρ. 2 του άρθρ. II-107 ΣχΕυρΣ, για να ακολουθήσει στη συνέχεια μία οριοθέτηση του όρου δίκαιη δίκη, όπως αυτή επιχειρήθηκε από την Επιτροπή και το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με αφορμή την παρ. 1 του άρθρ. 6 ΕΣΔΑ. Το κομμάτι αυτό θα κλείσει με έναν προσδιορισμό της ισότητας των διαδίκων και του δικαιώματος της εκατέρωθεν ακρόασής τους, στοιχεία καίριας συμβολής για τη διεξαγωγή δίκαιης δίκης.

Ε) *Η αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων*: Η συγκεκριμένη παράγραφος ξεκινά αναζητώντας το θεμέλιο επί του οποίου εδράζεται η προαναφερόμενη αρχή και προχωρά καταγράφοντας τις περιπτώσεις στις οποίες απαγορεύεται η παραμονή κάποιου προσώπου στην αίθουσα του δικαστηρίου και η παρακολούθηση της συνεδρίασης. Έπειτα, προσδιορίζεται το περιεχόμενο της εν λόγω αρχής τόσο έναντι των τρίτων προσώπων όσο και έναντι αυτών των διαδίκων. Στο τέλος, γίνεται μια μικρή μνεία στην ανάγκη η κάθε δικαστική απόφαση να είναι ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένη, όπως επίσης και στην ανάγκη για υποχρεωτική δημοσίευση της γνώμης της μειοψηφίας.

ΣΤ) *Το αίτημα να δικαστεί η υπόθεση εντός εύλογης προθεσμίας*: Εξετάζεται τόσο η ανάγκη να μη χρονοτριβούν οι δικαιοδοτικές διαδικασίες όσο και η ανάγκη να απαγορεύονται οι εξαιρετικά βραχυπρόθεσμες, σύντομες και συνοπτικές διαδικασίες.

Ζ) *Η αρχή της ανεξαρτησίας*: Εδώ, διαμείβεται το φλέγον ζήτημα της προσωπικής ανεξαρτησίας των δικαστών και χαράσσονται οι κατευθύνσεις επί των οποίων αυτή θα μπορούσε να διασφαλιστεί. Παράλληλα, προτάσσεται η ανάγκη για αυτοτέλεια της δικαστικής λειτουργίας απέναντι στις άλλες δύο κρατικές λειτουργίες, τη νομοθεσία και τη

διοίκηση, ενώ διαγράφεται το ειδικότερο περιεχόμενο αυτής της αυτοτέλειας. Στο εν λόγω τμήμα, τέλος, γίνεται και αναφορά στο κατά πόσον η παραπάνω αρχή ανταποκρίνεται στη σύγχρονη δικαιοδοτική πραγματικότητα.

Η) *Η αρχή της αμεροληψίας*: Πώς συμπλέκεται η εν λόγω αρχή με την αρχή της ανεξαρτησίας; Πώς διαπιστώνεται η δικαστική αμεροληψία; Πώς διασφαλίζεται η τήρησή της; Και γιατί είναι τόσο αδήριτη αναγκαιότητα στις σύγχρονες κοινωνίες; Αυτά είναι τα ερωτήματα, στα οποία δίδονται απαντήσεις στην προκειμένη παράγραφο.

Θ) *Δικαστική πληρεξουσιότητα*: Και το τμήμα τούτο κρίθηκε σκόπιμο να διαιρεθεί σε δύο σκέλη. Το πρώτο καταπιάνεται με το θεσμό του δικηγόρου, επιχειρώντας να ορίσει το περιεχόμενό του, κάνοντας μια βραχεία ιστορική αναδρομή, καταδεικνύοντας πως έχει ο θεσμός στις σύγχρονες ευρωπαϊκές χώρες, συγκρίνοντάς τον με τον αντίστοιχο του δικολάβου και εστιάζοντας στη θέση της δικηγορίας στην έννομη τάξη της Ελλάδας. Το δεύτερο επιδιώκει να καταδείξει το περιεχόμενο της δικαστικής πληρεξουσιότητας, μιλώντας για την ικανότητα διαδίκου, την ικανότητα δικαστικής παραστάσεως, την παροχή δικαστικής πληρεξουσιότητας και τις εξουσίες του δικαστικού πληρεξουσίου.

Ι) *Ευεργέτημα πενίας*: Στο συγκεκριμένο και τελευταίο τμήμα της εργασίας εξετάζεται μια πτυχή των οικονομικών παραμέτρων του κοινωνικού φαινομένου της δίκης: το ευεργέτημα πενίας. Εστίαση γίνεται στους όρους υπό τους οποίους παρέχεται, στη διαδικασία που απαιτείται για την παροχή του, στο τι αφορά και στο πως εμφανίζεται η σύγχρονη ρύθμισή του. Εν κατακλείδι, γίνεται και μια μικρή κριτική του θεσμού και προτείνονται λύσεις για τη βελτίωσή του.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Κ. ΜΠΕΗΣ, ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΥΝΟΜΙΑ - VERLAG, ΑΘΗΝΑ 1998
- Δ. Θ. ΤΣΑΤΣΟΣ, ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1993
- Κ. Γ. ΜΑΥΡΙΑΣ, ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2004
- ΑΝΔ. Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, Γ' ΕΚΔΟΣΗ, ΑΘΗΝΑ 2004
- Π. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ, ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991
- Κ. Δ. ΚΕΡΑΜΕΥΣ, ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΑΚΚΟΥΛΑ, ΑΘΗΝΑ - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986
- Ν. ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, ΑΘΗΝΑ - ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2003

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΕΠΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ:

- Π. Κ. ΣΟΥΡΛΑΣ, JUSTI ATQUE INJUSTI SCIENTIA, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, ΑΘΗΝΑ 1998
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΔΟΜΗ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΔΟΜΗ», ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΥ - ΜΑΝΙΑΤΕΑ, ΑΘΗΝΑ 1997
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΥΔΡΙΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Γ. ΑΞΙΩΤΕΛΛΗΣ & ΣΙΑ Ε.Π.Ε., ΑΘΗΝΑ 1996

- Για το κείμενο του ΣχΕυρΣ, χρησιμοποιήθηκε το ένθετο «ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ», όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ (ειδική έκδοση, Μάρτιος 2005) με την ευγενική χορηγία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος.
- Η εργασία εγγράφεται σε CD, το οποίο και επισυνάπτεται.
- Πληροφορίες για το Σύνταγμα της Ευρώπης αντλήθηκαν και από το δικτυακό τόπο <http://europa.eu.int/futurum>